

617

ספר רפואות

לרבינו משה מיימון ז"ל רופא למלך מצרים.
יצא לאור ראשונה על פי כתב יד בריטיש מוזעאום בלונדן

עם הערות והגהות

מאת

מנשה גראסבערג מטרעסטינא.

מחבר ספרי אלפי מנשה ודגל מנשה ומטה מנשה וש"ת שבפ מנשה
וראש מנשה וגבול מנשה ולבני מנשה והגהות על ספר ההשלמה
וספר הלכות ארץ ישראל

ונלוה אליו ספר הבל מנשה מכיל חבילי חבילות של הלכות
למשה מסיני ואחד עשר כללים הראוים לההלכות מהנ"ל.

לונדן, תר"ס.

בדפוס ר' יצחק זאב בעציק.

B. 1167

פתח השער.

שלמה המלך חבר ספר רפואות כשיחלה אדם או יקרנו
שום חולי מן החליים היה מתכוין לאותו הספר והיה עושה
כמו שכתוב בספר והיה מתרפא. והספר הזה גנו חוקיהו
המלך והודו לו ומסתמא מאן הודו לו חכמים הודו לו מדאמרינן
בברכות ד' י' ע"ב מאי והטוב בעיניך עשיתי ר' לוי אמר
שגנו ספר רפואות וכאשר ראה חוקיה כי בני אדם לא היו
סומכין על הש"י לפי שלא היה לבם נכנע על חוליים אלא
מתרפאין מיד הסיר אותו וגנוו כדי שיבקשו רחמים כמו
שפירש רש"י והרמ"ם בפירש המשניות בפרק מקום שנהגו.
וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה כשנחלו דרשו רק
בנביאים כמו שכתב הרמ"ם בן בפרשת בחקתי. ולדעתי שמנהג
זה היה ג"כ בזמן יצחק אבינו לכן רבקה שהיה לה צער
העיבור לא הלכה אחרי הרופאים רק לדרוש בש"י כמו
שכתב ותלך לדרש את השם, וכן עשה חוקיה בעצמו בעת
שחלה ויסב חוקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל השם ורצה
להנהיג את בני דורו כך לכן גנוו ועל זה הודו לו חכמים
ותמה הרמ"ם על זה המאמר וכתב בזה הלשון מה שיש בו
מן השגיונות ואיך יחסו לחוקיהו מן האוולת מה שאין ראוי
ליחס כמותו לרעועי ההמון וכמו כן לסיעתו שהודו לו וכי

ע"כ. ובאמת הודאה זו שהודו חכמים לחזקיהו מה שגנו ספר הרפואות איננו מוסכם לחכמים הבאים אחריהם או לאיזה חכמים שהיו ג"כ בדורו וראיה לזה מדאמרינן בברכות ד' ס' ע"א הנכנס להקיו דם אומר ירמ"י אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני כי אל רופא נאמן אתה ורפואתך אמת לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא שנהגו. (ופירש רש"י לא היה להם לעסוק ברפואות אלא לבקש רחמים) אמר אבוי לא לימא אינש הכי דתניא דבי ר' ישמעאל ורפא ירפא מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות ע"כ, וכן מצינו בירושלמי שקלים פ' ה' בן אחיה על חולי מעיים על ידי שהיו כהנים מהלכין יחיפין על גבי רצפה ואוכלין בשר ושותין מים היו באין לידי חולי מעיים והוה ידע אי דין חמר טב למעייא אי דין חמר ממסמס מעייא, ומהיכין ידע אם לא למד ספר רפואות. ועוד הא מצינו ביומא ד' פ"ג ע"א מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו (ביהכ"פ) אפילו דברים טמאים עד שיאורו עיניו וגם כל ספק נפשות בחולה דוחה את השבת וזה לאות שאין ראוי לסמוך על הנם בחולה ורק לבקש רחמים אלא שצריך ג"כ לעסוק בדרכי הרפואות, וכן נראה דכתב באסא המלך גם בחליו לא דרש את ה' כי אם ברופאים. אין האשם רק בעבור שלא דרש גם בהשם ועי' בספרי שו"ת "שבט מנשה" סימן ל"ב. ולפי זה באמת אין הדעת סובלת איך גנו חזקיה ספר רפואות. היתכן ששלמה המלך חבר ספר רפואות וחזקיה לא מצא בו כל תועלת לא לדורו ולא לדורות הבאים וגנו אותו והודו לו ולא חשו כמו שחשו לגנו ספר קהלת

Colour Chart #13

Inches 1 2 3 4 5 6 7 8
Centimetres 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20

Blue	Cyan	Green	Yellow	Red	Magenta	White	3/Color	Black

זיחזקאל ומתחלה עלה על רעיוני לפרש שלא היה גניזה ממש פשוטו כמשמעו אלא הכוונה שנשתכח ענין הרפואות מבני דורו כי לא היו עוסקין בדרכי הרפואות כל כך והעיקר היה להם רק לבקש רחמים וחזקיהו גרם לזה שהנהיג את בני דורו בדרך הזה והוי כאילו נגנזו לכן יחסו לחזקיהו שגנזו ספר רפואות ודוגמא לזה מצאתי בפסחים ד' ס"ב ע"ב מיום שנגנזו ספר יוחסין תשש כוחן של חכמים וכהה מאור עיניהם זפירש"י שם נגנזו נשתכח. ולולא פירש"י והרמב"ם היתי מפרש בדרך אחר דהיינו כמו שכתב הרמב"ם בספר הנוכחי בשער ל"א בזה הלשון כמה תטעה בעצמך אם תלמוד ספר רפואות מדעתך אם לא תשמש בהם לפני חכמים גדולים ומובהקים וכו' ועל דרך הזה נהגו בני דורו שכל אחד ואחד אם יקרנו שום חולי מן החליים היה רואה בתוך הספר והיה עושה כמו שכתוב בספר וכאשר ראה חזקיהו כי הרבה בני אדם טעו בעצמם בספר הזה ולא היו בקיאים בדרכי הספר כל כך ומזה המנהג יצא קלקולים הרבה לפי חסרון ידיעתם לכן גנזו חזקיהו ספר זה מהמון העם ונמסר לפני חכמים גדולים שהם ילמדו את העם דרכי הרפואה לפי מה שכתוב בהספר על דרך שכתוב בירושלמי הנ"ל ועל זה הודו לו חכמים ודבר נכון הוא, ואולי זה הפירוש אמת.

היוצא לנו מכל הנאמרים בזה הוא, שבדורנו (וכן היה בדור שלמה וחזקיהו) צריך אדם להתנהג בחליו כמצות הרופאים עליו ולבקש רחמים שיועיל וכן היה בלתי ספק בזמן חכמי התלמוד כמו שמפורש כל זה בהנ"ל וזה הוא דעת הרמב"ם

שעסק בחכמת הרפואה וכתב ספרים בזה ואחד מהם נרפס פעמים רבות הנקרא בשם פרקי משה ועוד. ועתה ת"ל מצאתי בכ"י בעקד ספרי בריטיש מוזעאום בלונדון ספר קטן מכיל בקרבו חמישים שערי רפואות מרמב"ם ז"ל אשר לפי עדות ידידי הרב החכם הגדול רשוח"ה נ"י עדיין לא נרפס. ומצאתי לנכון להוציאו לאור ובטח הוא ספר יקר ערך ורב התועלת ובפרט הדברים שיצאו מרבנו משה מיימון ז"ל. אבל לבי עלי דוי כי הכ"י ספר זה כתוב על ניר ישן מאוד ומרוב יושנו נמצא בו אותיות אחדות ותיבות ממושטשות אשר לא אוכל לקרואתם ולתקנם ובכל זאת שמחתי עליו כמוצא שלל רב ואקוה שגם הקוראים ישמחו עליו.

מנשה גראסבערג.

אלה*) הסדרים אשר שלח רבינו משה מיימון ז"ל לבנו לנהוג בה כל ימי חייו כדי שיחזיק עצמו בריא וחזק לעסוק בתורה.

לא יאכל**) אדם כלל כדי שבעו אלא יפסיק בעוד שמתאוה לאכול יותר, (***) ושיערו חכמים שני שלישים, בקיץ שיש חום ימעט מהשיעור ובחורף יוסיף על זה השיעור, ואמרו חכמים יותר טוב היה לאכול מעט מאכילה רעה, יותר מלאכול הרבה מאכילה טובה.—

(*) בהקדמתי כתבתי ששלמה המלך חבר ספר רפואות כן כתב הרמ"ב בהקדמתו לפירוש התורה, והלח"מ על משניות הביא בשם תשב"ץ סימן תמ"ז כשהיה נח ובניו בתיבה היו עמו שדין ורוחין ולילין והיו מוזיקין אותו עד שנעשה חולה ובא מלאך ולקח אחד מבני נח לג"ע ולמד אותו רפואות וכתבו בספר עכ"ל תשב"ץ. ודע מה שאמרו במס' סופרים פ' ט"ו טוב שברופאים לגיהנם כתב הרמ"ב בספר תורת האדם אין ברפואות אלא סכנה מה שמרפא לזה כמית לזה וז"ש טוב שברופאים כו' לגנות דרכן של רופאים בפשיעות וזדונות שלהם נאמר אבל לא שיהיה חשש איסור בדבר כדרך שאמרו כשר שבטבחים וכו' ואם נהג כשורה כ"ש שהוסיף זכות לעצמו עכ"ל.

(**) עי' רש"י תצא כ"ג שבעך ולא אכילה גסה, ועי' בעירובין דף פ"ג ע"ב.

(***) עי' ברמ"בם בה' דעות ובספרו פרקי משה כאמר י"ז, התמדת הבריאות השמירה מהשובע.

ובבקר לאחר שהריק האצטומכה ר"ל שהלך לחצר תנענע תנועה אמצעית כי מעורר חום הטבעי תנועה קצת חזקה אבל לא כלל לאחר המאכל אלא ללך מעט בנחת אורך ביתו הוא מועיל שמוריד המאכל, והתנועה סמוך קודם למאכל כלורע. והשינה יועיל לעכל, ולא יאכל אלא כשיהיה רעב שלא יכנים מאכל על מאכל. ולא יאכל אדם אלא אחר כשרעב גדול שנתחזק הרעב כי לפעמים הרעב טוב וכן לשתייה. (* ושתיית המים אחר האכילה מפסיד הבישול אלא למי שנהג בו. ואין לשתות תוך הסעודה או אחריה קודם האיכול כלל, ולא מים לבדו.

ולא (** יחזיק מותרות כלל, כ"א בעת הצורך לדחותו ישתדל בו.

לא יאכל ולא ירחץ ולא ישתה ולא יבעול ולא יעשה שום תנועה עד שיבדוק עצמו וכן לאחריהם וישתדל ג"כ שיתאכל המאכל.

המאכלים הטובים הם לחם מחטה המתוקן כראוי ר"ל מדגן שאינו חדש כ"כ ולא ישן הרבה ולא מסולת סולת נקיה כ"כ. וירבה קיטופו בעת לישתו ואפייתו. — ובשר הגדי והכבש והתרנגולת והפרמין (***) והיונים ותורים וחלמון בצת תרנגולת,

---

(* כעין זה מצאתי במכתב שכתב רבינו להסולטאן הנדפס בכרם חמד. עי' שבת מ"א א' אכל ולא שתה אכילתו דם וזהו תחילת הוליו מעיים צ"ל שלא שתה כלל אחר האיכול. (** במכתב הנ"ל. (***) בה' דעות פ"ד ה"י בני יונה הקטנים הם רעים.

ספר רפואות להרמ"ב

אמנם*) אין טבען שוה אלא העוף יותר קל לאיכול ואחריו הגדי ואחריו הכבש, ויאכל הקל קודם הכבד. הכבש טוב עד שנה וסרים הממוצה בשומן טוב שבבשר, הבשר שאצל העצמות וברעי הבהמות טובים. המובחר שבחלב טובים מן העז ומן הפרה וטוב למי שלא יתחמץ באצטומכתו ולא יעשו ולא יתחדש לו נפח***) במתניו וצריך שיברור עמו מעט דבש ונגריר מלח. והגבינה טוב כשהיא בת יומא הלבנה המתוקה בלתי שמנה. וכל מיני חמאה אינם מאכלים רעים לכל אדם.

****) הדבש טוב לזקנים. הדג הקטן הגוף אשר בשרו לבן וקשה וטוב המעם והוא מהים או מהנוזלים כדג אשר יקרא חול ורויל אין מזונם רע, אבל ימעט ממנו.

היין הוא טוב כי הוא יזון מזון ודק וימהר להתבשל. *****) האבטיח הנקרא לבוריקא הוא יאכל לבדו בתחלת היום והאצטומכה תהיה נקיה מליחה ולא מוג רע אז הוא טוב כי הוא מקרר הגוף מעט אבל יותר טוב להניח ידיו ממנו. ופירות הצמוקים היבשים והפסתוק היבשים הם טובים עם המאכל ויותר טוב לאכול אותם אחר המאכל בעבור מתיקותם יועיל לבישול.

הדברים שאינם טובים לגוף הם הלחם מן המצה ובצק

(* כן כתב בה' דעות. **) לשון זה כמעט נמצא בפרקי משה מאמר י"ז ועוד שם מאמר כ' בענין גבינה ***) בה' דעות הדבש ויין רע לקטנים ויפה לזקנים. שם בהמכתב וכ"ש למי שמוגו חם כי ימהר להשתנות מרירה אדמה. *****) ה' דעות פ"ד ה"ו.

המבושל או מטוגן או..... משאר שמנים וכן פת הדראה*)
ולחם הסלת והחטה המבושלת.

וכל מה שתוך כרס**) הבהמה רע והשומן מבשר מאד
רע. וכן ראשי בהמות, וכל מה שיעשה מן החלב או יתחבר
עמו מאוד רע ר"ל החלב [המטוגן] המגובן או חלב מבושל...
[וכל] מה שיתבשל עמו. וכל מיני גבינה הם רע חוץ מבת
יומא כנ"ל. הדבש רע לבחורים וכ"ש למי שמוגו חם.
דגים***) רובם רע וכ"ש הדגים השמנים או אשר יתגדלו
במים הרעים.

השומים והבצלים והכרסי והכרוב והכלינייש הם מזונם
רע ואולם הקישואים והאבטיחים הירוקים מעט רעים ואולם
הפירות הלחים שיעשו האילנות מאד רבים רעים לאנשים
בכלל והיותר רע החרוב והניספילי רבולי ומהם רעים מעט
קרובים להיות טובים כמו התאנים והענבים כי אינם מזיקים כ"כ.
וגליאנום****) אמר שהיה לאדם אחד קדחת כל שנה
ומנע ידו מן הפירות ונתרפא. .... נם משקים שעושים מהם
ר"ל מרקחת טוב כל אחד לרפואתו ..... נת של הפירות
הוא חומר הקדחת ואם רוצה אדם לאכול מהם יאכל כל לח

*) בשבת ד' קי"ז ע"ב פת קיבר שניטל הדריה, ובערך פי' לחם עב.
**) עי' בחולין ד' מ"ט ע"א ריאה וכו' ובפירש ר"ג ועי' ברכות ג"ה ע"א
ובשבת פ"א ברש"י לבד הלשון. (***) בברכות ד' מ' ע"א הרגיל
בדגים קטנים אינו בא לידי חולי מעיים ולא עוד אלא שדגים קטנים
מפרין ומרבין ומברין כל גופו של אדם. (***) פילוסוף ורופא והובא
בהקאנון הגדול הוא ספר הרפואות, אמר גדול הרופאים גאליינות.

מהם קודם סעודה כמו האגוזים והענבים ותאנים ואל יקח
 המאכל אחריו עד שיצא מן האצטומכא לא יערב עם המאכל
 ויאכל כל קוץ מהם אחר האכילה כמו פרגלים והפירשגו ואל
 יקח מאלו אלא מעט כדי שיחזיק ויסתום פי האצטומכא
 והיותר רע בכל הפירות הם עירשגו ואנופרשגו ואל יקרב
 לאלו ב' מינים כלל אמנם הפירות היבשות כמו הצימוקים
 והפישתוק יבשים ישובח התבול בהם עם המאכל וכן לקיחת
 מעט ממיני מתיקה אחר האכילה טוב להחזיק המאכל
 ואיצטומכא ויבשלהו.

זה שיעור מה שראיתי להזכירו בזה ההנהגה והוא
 מספיק לפי כוונתינו.

אמר המחבר רבינו משה מיימון תוך (*) ספרו הנקרא
 הנהגות הבריאות בסוף הספר והנני מוסיף לך על כל זה
 חמשים שערים שאני קורא אותם חמשים ענקים הטמן אותם
 כל אחד תוכל ואל תלמדם לכל אדם.

השער הראשון — כל מחשבה במאכליך תהיה לתועלתך
 ועשה ממאכליך כמו שאתה עושה במרקחת של רפואה שאין
 אתה אוכל אותם לתאבה אלא לתועלתך.
 השער השני. — אל תאכל בלא תאוה ולא תהיה כמרבה
 שמן בנר שלא תכבה את הנר כי אם תנצל מזה מן המות
 לא תנצל מהפסד האיצטומכא.

(*) עי' בה' דעות פ"ד ה' כ"א וז"ל כמו שיתבאר בספר הרפואות.

השער השלישי. — אם רעבת אל תתמהמה מאכול כי תפסד האי צטומכא ותמשוך לנפשך הלחות הרע.

השער הרביעי. — שים מאכלך תמיד פחות מתאוות בערך * (גרה מזוז כי בהתאוות האי צטומכא לתוספת תשוקה על כל מה שהגיע לחלקה ותתעסק במחנותו הינו... (היטוב) ואל תרבה במשאה צא ולמד ממשא הבהמה כי בהרבה משאה תרבץ תחתיו ותמות או תבעט ותשליכהו אדוניו ארצה.

השער החמישי. — בקש לעולם למשקיך המים זכים הטובים כי המים בהיותם עכורים יולידו האבן והתפל שבהן יולידו הדחקים [הדרוקים] ונפוח המעיים.

השער השישי. — אין המעיים כמו שאמרו האנשים כי הם כרחים של אבן אבל הם כים חלש אל תשלח להם כי אם המאכל הטחון היטב והתבשילין המבושלות כל צרכן ואל תרבה באכילת הפירות הקשים והפגים שלא נתבשלו כל צרכם כי בהרבות על המעיים התבשילים שלא נתבשלו כל צרכם עליהם למלאת די מחסורך אשר חסרת מהם בשולם ואל תמהר עליהם פתאום המאכל החמים ביותר ולא... תשתה מים הקרים ולא השלג כ"א מעט מעט זה אחר זה.

השער השביעי. — אל תמנע לכל אדם ** (השינה במקומה כי הוא צריך כי השינה עם הבריאות וחברות התולדות.

---

* עי' רש"י תשא ל' י"ג. ** ודע כי הרמ"בם בה' דעות כתב שמתחלת הלילה ישן על צד השמאל ואח"כ על צד הימין ובס' אבן סיני כתב להיפך, וכן ראיתי בשאר ספרי רפואות.

השער השמיני. — אם יכריחך מקרה להתעורר חכה
והאכילה עד שתשלים... עוררך ואחר כן אכול אכילתך
ושתה כמעט ואחר כן... ישן.

השער התשיעי. — אם יקרך מקרה בלילה דרך בו אינך
צריך לדבר אחר זולתו.

השער העשירי. — הקרי הוא דבר שצריך הטבע להוציא
אם אתה בעל הדם והזרע רבה בגופך. אל תעמוד בלא אשה
כי כבר הסכימו כל החכמים כי הוא מפסיד הדעת.

השער האחד עשר. — רוב המשגל מחסר החיים השמר
ממנו כמו שתשמור מאויבך מבקש נפשך ואל תשמש בו
כ"א לרפואתך*) לנקות את גופך ולא לתאווה.

השער הי"ב. — אל תתמה על אדם אשר נראהו רגיל
ברוב המשגל וברוב מאכלים הרעים ואל... נראהו שיבאהו
מזה המות ולא המדוה הרעים כי יש על זה טעמים רבים
כאלו היה הרגיל הזה אחד מן המלכים והוא ממלט נפשו
במרקחות הטובות וברופאים יכן... עלי המלכים ממלכים
נפשם ברוב העם או שתהיה ילדתו חזקה כי אתה רואה מבני
אדם מקצתם יש שנושא נושאים משא גדול ברוב כחם וקצתם
חלושים אינם יכולים לשאת משא מאומה.

השער הי"ג. — אל תחוש לבקש הדברים המרבים
המשגל פן ימותך ברוב חמומם וכ"ש בימי הקיץ.

השער הי"ד. — אם רצונך להוסיף המשגל להחיות זרע
אחריך שים מאכליך הטובים המועילים לזה ושאל עליהם לרופאים.

(*) עי' ה' דעות פ"ג ה"ב ועי' בשער י"ד.

השער הט"ו. — המתין עצמך עד תקופת ניסן*) כי היא טובה לדבר זה.

השער הט"ז. — אל ישא אשה יפה מאד אל תגרום לך... שיליד ואל תקח כעורה מאד פן תפרוש ממנה הרבה ותגרום לעצמך הכב... הבא מפאת הזרע על כן קח לך אשה בינונית כי היא טוב לגופך.

שער הי"ז. — אל תנח מהקיא פעם אחת בחדש**) או בשני חדשים כי זה מאיר העינים ותועלת המעיים ואם הוא קשה עליך עשה אותו בדברים המקיאים כמו המים החמים והדבש עם המלח וזרע התרדים שחוק ומבושלם במעט מים ושרשי הקישואים המרים המבושלים במים כי אלו יקילו הקיא על האדם והשמר מהקיא בימי הקזה כי הוא מזיק הרבה.

שער הי"ח. — אם אתה צריך לנקתך אל תשאה אותם כי התולדת תמירת הפועל כאשר תמצא המאכל שהיא רגילה למושכן לעצמה תמשוך מן המזומן ליציאה ותפסיד עליך גופך ומשהיית מי רגלים יולדו מכות חרדי בטן בכיס השתן ומשהיית הקולנג והרוחות המתרגלות בבטן.

שער הי"ט. — שתיית המים עם הדבש אחר תשמיש המטה טוב הוא כי הוא מרדם... האיברים ואם אין לך כל דבש שתה המים לבדם כי ישברו צמאיך.

(*) ועי' בה' דעות שבניסן ותשרי טוב להקיו דם, (***) ועי' בספרי ש"ות "שבט מנשה" סימן ל"ב בשם קול יהודה בספר כוזרי מאמר ג' יע"ש ועי' בספרו פרקי משה מאמר י"ג וז"ל קצת אנשים יספוק להם שיורק גופם פעם אחת בשנה בעת הכנסת האביב וקצתם יצטרכו להריק שנית בחורף וכו' ע"כ, וזה הרקה והקיא צריך פעם בחדש.

שער העשרים. — כשתשתה המים שתה אותם מעט והעבר אותם על פיך בקילוח דק כי הבטן אינה מתאבה להם כ"א בעבור קרירות ואם יעברו בבית הכליעה בנת אחת יזיקו לך נזק גדול וכשתשתה אותם מעט מעט תבא לך התועלת מהם מבלי נזק ויספיק לך כפחות ורוב תאות הבטן להם בעבור המאכלים החמים בו.

שער אחד ועשרים. — היין מן הסמנים המועילים לטחון המאכלים על כן שתה אותו אחר ב' שעות לאכילתך ואל תרבה בשתייתו כי הוא מפסיד הדעת הפסד גדול והמעט ממנו יטחון המאכל וישמח הנפש.

שער הכ"ב. — אם יכולת להעצר מהיין כל ימי חיך אז טוב לך כי אין לימוד החכמה טוב עמו.

שער הכ"ג. — שכר הגרעיני הרמונים וכן שתיית השכר משעורים ושכר הדבש כשתשתה שתה אותם כשהם עודם מתוקים כי הם מברים ומולידים הרוח ואם נגמר מעשיהם כשתשתה מהם נשתכר יזיקו לך כל זה הנזק הנזכר ומעלה גדולה יש ביניהם היין והטוב שבהם הוא שכר הדבש. שער הכ"ד. — המרקחים טובים נאותים ומועילים במקום היין לטחון המאכל כי המרקחם... שוייה משלשת הפילפלין תעמוד בימי החורף במקום היין לטחון מרקחת האספיג תועיל בימי החום ובימי החורף במקומו... לאלו הרופאים האומרים כי אין דבר עומד במקום היין כי... מוסרם כ"א לפי חפצם ולפי תאותם במשתה היין.

שער הכ"ה לא יתעך אדם שילמדך כי לא צוו חכמים הראשונים לעזוב היין... כבר אמרו דבר שמספיק לזה אמרו

כי היין מגבירה לנפש התאוה על הנפש המשכלת עד שיבריחנה וישעבדנה תחתיה שיבטל ממעשה בטלה גמורא ומהלך עוד קללה נמרצת במשתה... גדולה מזו. ואני אומר שהוא מוזיק בעולם יותר מן האפעה והעקרב ומן סמי המות. שער הכ"ו. — מי שאינו יודע כלום מחכמת הרפואה ואינו מתעסק בשום חכמה אבל הוא עם הארץ אבל הוא בעל תנועות בעצמו ומאכליו עבים אין טוב לו כמו שתיות היין כי היא לו במקום החיים והאנשים הדואגים *) ומרי הנפש אין טוב להם במשתה היין.

שער הכ"ז. — אל תרבה באכילת הממתקים כי הם יולידו סתום בסמפונות הכבד וכן לא יעשו תבשיל הקמח זה איספוגים ככל מיני מינון העשויים מבצק וכ"ש אם הוא אוכל אותם עם הדבש.

שער הכ"ח. — ... תאוה לאכול מן הירקות שירויחו לך ביציאתך לגדולים טבול במים הראשונים ואכול אותם מבושלים במים השנים... אתה צריך להעצר.

שער הכ"ט. — כתוב לעצמך שער המאכלים כי הם מועילוך לחיים ואל תסמוך לדעתך עד תלמוד הספר ההוא ושאל עליו לחכמי הרופאים עד שתלמוד כל שעריו ואם לא חכם רופא שאל לחכם אחר.

שער השלשים. — אין מזג... כך שוה לאשר היה לפניך

*) וז"ל בספרו פרקי משה מאמר י"ד אין טוב באדם שישתה מן היין יותר מהשיעור המכוון וזה כי מביא לאדם למהירות הכעס ולגנאי ולקלון ועוכר מחשוב הנפש ומשבר חדות זכות השכל.

ולא לאשר שהיו לאחריך*) על כן אל תסמוך על מה שתראה
מן הספרים..... עלי***) לחכמים שהיו בזמנך.

שער האחד ושלישים — כמה תטעה בעצמך אם תלמוד
ספר רפואות מדעתך אם לא תשמש בהם לפני חכמים גדולים
ומובהקים אבל היתה חכם בחכמות המבטא בהג... בעל
הגרסא אז תוכל להם ואם כל זה אנכי רואה לך בעצה...
שתלמוד בהם מדעתך.

שער השנים ושלישים. — כל מתוק חם וכל מלח חם
וכל תערובות חומץ קר וכל חימוץ קר וכל מטעם שאי...
חלק קר וכל מעורב מתוק וחומץ קר וכל משתה משמן חם
וכל תפל כמו המים קר וכל חריף חם והמאכלים כלם נכנסים
תחת הכללים האלה כשתרצה לדעת תולדות אחד מהם טועם
אותו בפיו וכפי שתראה נוטה לאחד מן הכללים האלה תדון
והשמר מן הטעות.

שער השלישים ושליש. — אל תסמוך באלה הכללים בלבד
כי יש עם אלה מזגם אחרים בתולדות המאכלים על כן אנכי
מצוך שאל תעזוב שאילת חכמים גדולים שיהיו בזמנך ומפי...
רובם לא זכרתי לך.

שער השלישים וארבע. — קליפות מן הלחם היבשות מן

(*) תוס' מ"ק י"א א' כתב ושמו נשתנו כמו הרפואות שבש"ס שאינן
טובות בזמן הזה. (***) הני עכברי רשיעי נינהו דאכלי משופרא
דשופרא, ועיין בפרקי משה מאמר כ"ד אמר משה מכל ספרי הרפואה
הנמצאים אצלינו כתוב מאמר עלי וכו' ויוכל להיות שזה עלי הישמעאלי
והיבר ספר כ"י אקספרד ולונדן ונדפסה בלפצ'יג, וישת"י כ"י במעט שינויים.

הלחם האפוי הרבה הן עומדין במקום הבראנגין להוליד המרה שחורה ברח מהם כפי יכולתך אבל אם מרגיש בעצמך במט... ברוב לחות תוכל לאכול מהם במעט וכן הנח לאכול אכילת הבשר החזק כפי יכולתך.

שער השלשים וחמש. — אין במאכל המטוננים שום דבר מועיל ולא טוב ולא כגרגרי הזרע כמו החטה ואחר השעורה והפולין אינן מועילים כלום.

שער השלשים ושש. — בעוד שתמצא לחם חטה ובשר כבש כמה אתה סכל אם תבקש עליהם דבר אחר כ"א בימי החום הגדול ותרגיש בחום ובצמא תאכל אחריהם מן הפירות הקרים ומן הענבים כי הם מזוננים הממתיקות ומקרים ומן הדורמוסקין*) הרחוצים במים קרים.

שער השבעה ושלשים. — הדברים החריפים כמו החציר והבצלים והשומים והדברים המרים כמו הפולי' והכ... והעדשים כל אלה יולידו ליחה עבה ומרה שחורה ויראו חלומות הרעים. שער השלשים ושמונה. — הדברים הקלים יפסדו בבטן קל מהרה והם כמו החלב והגבינה הלחה והדגים על כן כשתרצה לאכול מאלה שמור שיהיו מעיך נקיים מכל מאכל ולא תאכל עמהם דבר אחר.

שער הל"ט. — כל אדם שבעולם הם רגילים לערוב התכלין בתבשיליהן ואינם עושים אותם כהוגן והם סומכין בזה על הנשים המבשלות על כן כשתמצא בעצמך מיעוט תאות המשגל... ה מן הכוסבר היבש וכשתהיה עצור אל

*) ועיין היטב בערוך השלם דורמסקית.

תשים ממנו כלום, ואם תרגיש בלחה רכה ובמורך במעיך שים בו הרבה מן הפלפל ואם הוא הבשר עבה שים בו מעט מן הפלפל ומן הזנגביל ואם... שת בחלישת המעים שים בו מעט מן החומץ ודע כי החומץ טוב לכל בשר העבה זולתי אם תרגיש בחמוץ במעיך.

שער ה"מ. — במעים אל תבשל מאכליך כקדירה [ישנה] כ"א בחדשה ואם היא [הישנה] שים בה טרם תבשילך מים ומלח ומורסן והרתח אותה העליונה ברותחין מאלה כי הקדרה הישנה מתילד בה טעם מטעמי סמי המות וכ"ש בימי הקיץ. השער האחד והארבעים. — הנה הכמיהין [לא] תאכל וכן ההפטוריות והזהר לך שאל תאכל מהם כל עיקר... תנצל מהם ואם אתה מתאוה להם לאכול מן הכמיהין הגדולים... הן ולא יהיו אדומים אך הלבן במראהו וטוב בריחו ומן הפטורי שוריות אכול מי שריחו שאין בו שום עפוש שלא צמח תחת... ולא תחת תאנה ולא תחת האבנים שמקננים בהם האפעים שרצים הרעים ולא צמח בטיט היון המבאיש והטוב מכל זה להניח ירק מהם ולא תגע בהם ויש באגסים תולדות אחת כ"א יבשלם במים ותשתה מימיהם יועילו לנזק הכמיהין וינצלו מכל סכנה הנפש הבא מהם.

השער המ"ב. — השרצים ההולכים על גנות הבתים אין בהם גם אחד שאין בו מעט מסמי המות על כן הבית שאתה מבשל בו תבשילך שמור גנוברוק אותו שמה יפה כי הזכוב וההלטאות מצויות הם תמיד בגנות ואולם... יתו בנפלים בתבשילים, ועשה זאת הרפואה שתהיה עמך תועלת מאילו

הסמים הממיתים והיה עמך בשבתך ובלכתך ובשכבך ובקומך
 כי זה מועילו הרבה מסמי המות וזה * מעשיה. קח חלב
 האגוזים הנקיים ג' אונקיות ומן הרודא היבישה ומן כמיהון
 חצי אונקיא ומן הזדונר נקרא בלעז איצטרולוגיא והננתיאני
 ...ס הנקרא בערבי מור וגרגירי הלור וחנפלי הנרי של...
 ומרוסיא עלטירי וגרגירי באלסן ועצי מכל אחד חצי... וכקי'
 ומדבש טוב שהוסר קלפו [קצפו] שלשה חלקים במשקל ...
 התאנים הרבה ותנפה אותם יפה ויזרם המור בפני עצמו
 ותנפהו ותשחוק התאנים עם האגוזים במכתש
 הדק הטיב אח"כ תערב בהם הדבש בתוך המכתש ותשוב
 לשחוק ותעוג בהם שאר הסמנים עד שיהיו כמעבר... מרקחת
 אח"כ שים אותם בקדרה והצנע אותם בקדרה בתוך השעורים
 ו' חדשים ואח"כ הוציא אותם ויהיה מרקחת מוכן לכל סמי
 המות שבעולם שתה ממנה מ"ב זווים עד אחד וחצי לפי כח
 האדם עם מים חמים ולא יהיו כל הסמנים שאמרנו לך כ"א
 מוכחרים וטובים חדשים בלא רקיבות ולא עיפוש ולא שום
 ריח רע וכשתפחד פן יהיה במעיך סם המות קח מזה
 ותנצל מיד בע"ה.

שער המ"ג. — אל תאמין לאולת הרופאים המתחכמים
 הנותנים משקים היציאה לכל מדוה כגון האיסקמוניא מגדולי
 מפסידי האצטומכא ואחריו הסם נקרא בערבי שוכרם וכן כל
 סמי היציאה מוזיקים אם מעט אם הרבה. ואם הצמרכת לזה
 שיש להם מן הדברים המגנים עליך מהפסדם והמגין מהפסד
 (פ) פי' כוונת המחבר אפילו אם אכל אדם ושתה סם המות אפילו
 שלא מאלו שרצים, כל זה כתוב בתוך הכ"י.

האסקמוניא הוא מי הספרג... במשקה או במרקחת ויש משאר הרופאים שלמדו על זה רבים אל תשמש בזה כ"א לצורך גדול ואם יש לך מיחוש קטן כגון זה שקורין לו אלכאם והוא קשר הכלגאם במתנים וביריכים תוכל להוציאו מעט מגרגרי המונטיו ואם לחה ירוקה או... שחורה שאתה צריך להוציאו יספיקו לך המשקים שהוריתי לך לשתותם להוציאם.

שער המ"ד. — אירא פירקא הוא מן הטוב שחננו השם יתברך בעולם הזה ואם מצאת במעיך בימי הקר הרגש מליחה לבנה או שום הפסד רוץ אליו וישתה ממנו עם המים החמים בלילה טרם תשכב והקדם לזמן סעודתך מבעוד יום טרם חצי יום אז תשוב לבריאותך מחולי מעיך אם תלעטהו והוא אנקת רוכל יספיק לך כווז ואם תלוש אותו בדבש תקח ממנו ג' זוזים ואם תרגיש בראשך מהבל ועשן תקח אותו עם משקה האיספנר... כנוסח זה האיאריג ידוע הוא אינני צריך לכתבו לך. השער המ"ה. — הרבה פעמים יקרה לאדם שיבאהו הגרב והשחין מפני זיעת עיפש שבו ומאכילו הדברים הרטובים המלוחים ומאלה יבואו הכנים שהוא מפני רוב האכילה ואם תרצה למנוע ממך המדוים האלה תשמר מאלה הדברים הגורמים זה וכאשר תכנס למרחץ משח גופך בצאתך משם ואם הוא זמן הקיץ והחורף משח גופך ממין הוורדים ואם הוא בימי החום משח בשמן ספסיג בימי הקור בשמן הכאכוטג הוא בלשו מסאכלם ושים זה על הגוף ולא תראה בבשרך לעולם לא גרב ולא שחין.

שער הששה וארבעים. — ח...ח לאולת בני אדם האומרים

כי היין מועיל מחלי ושכרת יין ורפא נפשך מזה לנפשך
במשקה האספנתין ובמשקה מי עסים רימונים והוא תרמוסים
המבשלים בסוכר ורוחץ... לך במים חמים תמיד על ראשך
בבית המרחץ או בבתיך... כח היין הנחה גמורה ואכל
מאכלים החמוצים אחר שתקיא אם יכולת להקיא ואם לא
תוכל להקיא נקה מעיך שלא ישאר שום דבר.

שער השבעה וארבעים. — הרוב שאתה צריך להזהר
בדרכים... וא שלא יזיקוך המים הרעים כי הרבה יבא מהם
המות ברוב הדרכים ותוכל להשמר בשאתך עמך חמת קטנה
מעפר הטוב ונקי שבארצך שאתה נוסע משם ובכל מחנה
אשר תחנה תמלא קיתון מים ותתן עליו מן העפר ההוא עד
שירד לתחתית המים עד שיצללו*) ואחרי כן תשתם ועוד תקנה
אחרת שים מן המים לכלי ושים עליהם מן הצמר המנופים
ושים על האש וסחוט הצמר בכל רגע והמים היוצאים מן
מן הצמר הם טובים לשתות אחר שיתקררו ולא יזיקוך. ועוד
יש תקנה בשומך חומץ בתוך המים וכל [בכל] מחנה שתחנה
שם או שתשתה בהם קליפות הקשואים.

שער השמונה וארבעים. — המעמיד כח להולכי דרכים
אכילת הבשר תמיד אם מעט ואם הרבה ובכניסתו למרחץ
ולא ישהא שם ולא יאכל עד הערב עד חנותו וישמר ראשו
ורגליו.

השער התשעה וארבעים. — המעמיד כח ואילונות ובריאות
להולכי ימים ישירף נפשו ד' או ה' ימים מרם באו לים ולא

(*) כי העפר מנקה המים ולוקח מהם המזגים הזרים ומוזכבם וכעין

זה מצאתי בספר אבן סיני.

יאכל כי אם מעט וכשתכנס לשם ישים הדברים היבשים ואל יביט אל המים יום או יומים ואם יביאהו אסמניסות יקיא ויאכל מן הדברים היבשים כגון האגסים*) והספרגלין והרימונים החמוצים תלעום אותם ושתה המים שלהם ופלוט מורסגן ואכול הלחם הקלוי באש ושא עמך צרורות מטלית שיהיה בתוכו אבקת הורדרם וסנדל***) שחוק ומעט מן הבאטי... והרחבך תמיד בעודך בים ותסיר ממך צחנתו ובאושו... ואם רב עליך הקיא כתוש מן הדברים היבשים החמוצים שהוריתך לאכלם ותנם על מעיך וכרוך רגלך כריכה יפה וחוק היטב. השער החמשים. — כרות חשקך ומשול על תאותך ובוה תהיה מלך מלכי המלכים ואדוני האדונים והיטיב לאשר כגיליך אחר שתטיב לנפשך****) והטוב לנפשך שתלמדה מה היא ותשכילה מה בוראה יתברך ויתעלה וחקור על אלהותו ועל שמותיו*****) הקדושים תגיע לזה ממעשיו ופעולותיו ובהגענו לחפצך אי אבי טוב תן לנו רשות ונלך בעזרת האל.

בנל"ך ואע"י.

נשלמו חמשים שערי רפואות להחכם הגדול הרמב"ם ז"ל אשר היה רופא למלך מצרים וכל חכמי הרופאים עכשיו מימיו הם שותים וממנו נפוצו על פני כל הארץ.

בנל"ך. תם ונשלם תהלה לאל שלום.

*) באבן סיני אפגסתין. **) וצ"ל וסנדל של שחוק, וסנדל הוא מין כלי עי' בערוך השלם סנדל, וחכם אחד אמר שסנדל הוא מין עץ וסנדל שחוק הוא רפואה. ***) עי' ב"מ ס"ב א'. *****) בספר מגלת סתרים להרמ"בם כ"י בריטשע מוזעם שם ביאר שמות הקדושים וגם נדפס בספר חמדה גנוזה ועי' לשון הרמ"בם בתשובה להרב ר' חסדאי הלוי הנדפס באגרת הרמ"בם ז"ל בסוף ועיקר הכל שאין שום דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת הבורא ית' עכ"ד.

ס פ ר
חבל מנשה

מכיל

חבירי חבילות של הלכות למשה מסיני ואחד עשר
כללים הראויים להלכות

מ א ת

מנשה גראסבערג מטראסטינא

מחבר ספרי אלפי מנשה ודגל מנשה ומטה מנשה וש"ות שבט מנשת
וראש מנשה וגבול מנשה ולבני מנשה והגהות והערות על ספר ההשלמת
ועל הלכות ארץ ישראל ועל ספר הרפואות.

לונדון, תר"ס.

בדפוס ר' יצחק זאב מעציק.

ראש דבר.

בספר אנקת רוכל כתב בזה הלשון כל מקום שנאמר
בו באמת במשנה הלמ"מ הוא והם הדברים שלא למדו במדה
מי"ג מדות ולא נלמדו מפסוק. ויש הלכות שלא נאמר בהם
באמת והם הלמ"מ ומספר הכל אחד ושליש. ואני יעקב
ועיר חברי עשיתי בהן סימן מפסוק „אל תקרב הלם" נוטריקון
אסור לך תשאל קחת ראיות בו הלכה למשה מסיני, והם אחד
ושליש כמספר אל ואלו הן וכו' ע"כ וחשיב ואזיל שם כמנין
הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשנה אמנם החות יאיר מצא
ברוב בקיאותו יותר הרבה בהלמ"מ בתשובה סי"מ קצ"ב
והגאון ר' חיד"א כתב בש"ה בזה"ל ואני בעניי ראיתי ספר כ"י
להרב הכולל אב"ד במצרים כמה"ר ר' חיים הלוי ז"ל שהאריך
מאד על תשובת הרב חות יאיר וברוב פלפולו ובקיאותו יגע
ומצא הרבה בהלמ"מ וחיבר ספר גדול בזה ע"כ וחבל על
דאבדין ולא משתכחין שספר הנ"ל לא נמצא אצלינו לא בדפוס
ולא בכ"י, וראיתי בספר זרע אברהם מהרב ר' אברהם
כטורזא הספרדי בחלק ספר סיני בקדש כתב בז"הל הוספתי
ולקטתי הלכות נוספות על אלו (לא) הנמנים בספר אנקת
רוכל ע"כ. וראיתי ומצאתי איזה הלכות מה שחשב ר' אברהם
כטורזא לא חשב הבעל ח"י ומה ישחשב הבעל ח"י לא חשב
הרא"כ. והרב ר' משה מטראני בספרו קרית ספר הוסיף
הלכות אחדות אשר חידש מסברתו וראוי לסמוך עליו כי

אדם גדול הוא ובכל זאת הרבה הלמ"מ נעלמו ממנו מה שחשבו הרבנים הנ"ל. ולאחרונה נודמן לידי ספר קטן המכונה מסכת הלכה למשה מסיני אך לא נזכר שם מאומה ממספר הלמ"מ ורק תמצית הספר אחרי כל חקירותיו ודרשותיו הגיע ובא לכלל זה ששיעורין הלמ"מ נאמרה בדרך כללי אבל פרטי השיעורין נמסרו לחכמים ובהערותי לספר הנוכחי דברתי מזה; הספרים האלה היו לפני בגשתי אל המלאכה הזאת ואני הוספתי ולקטתי ליקוטי בתר ליקוטי הלכות נוספות על כל אלו כפי מה שזימן ה' לידי גם כתבתי איזה כללים הראויים ונחוצים לההלכות האלה כיד ה' הטובה עלי ואקוה שספרי זה ימצא חן בעיני אלהים ואדם אמן. הללויה.

מנשה גראסבערג.

כלל א) הלכה למשה מסיני אין לה עיקר ורמו בתורה שבכתב רק פשוטו כמשמעו כך קבל משה רבינו מסיני ומסר לישראל ומצינו דברים שמשה מפי עצמו אמרו כגון קללות ומה שקדם את סיחון בדברי שלום ועי' רש"י דברים ב' ותבא כ"ח ועי' באבות דר"נ פ"ב.

כלל ב) הלכה למשה מסיני אין עליה תשובה ואית מינייהו דאית בהו אסמכתא כשיעורין של עונשין על מקרא של ארץ חטה וכו' עירובין ד' ב'. ואית מינייהו דגמירי להו הכי הלמ"מ והדר אסמכוה אמקרא דדברי קבלה כאומרם עד דאתא יחזקאל ואסמכיה אקרא מ"ק ה' ב'.

כלל ג) מהלכה למשה מסיני אין דנין קו"ח אי לאו

במידי דגמיר לה מן התורה וכן שאר י"ג מדות דכי אנמרה
רחמנא למשה י"ג מדות על הפסוק הוא דאנמריה ולא על
הלכה וכן אין דנים יוכיח מהלכה.

כלל ד) הלכה למשה מסיני להחמיר בהן כשל תורה
וספק אסור ועי' קדושין ל"ט ובטור יו"ד סימן רצ"ד ובב"י שם.
כלל ה) על הלכה למשה מסיני נעשה זקן ממרא על
אחד עשר יום שבנדה שחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת.
כלל ו) הלכה למשה מסיני דחי לא תעשה המפורש בתורה
וראיה לזה מנזיר כ"ט א' ועי' רמב"ם כלים פרק י"ז משנה י"ב.
כלל ז) על הלכה למשה מסיני לא לקי אלא כחצי שיעור
איסורין דאוריתא וחצי שיעור אסור. הרב ר' משה מטראני
בקריית ספר.

כלל ח) הלכה למשה מסיני יש על פרטי הדין שעיקר
הדבר מפורש בתורה ופירוש פרטיו הלמ"מ כענין הכתוב
ובשר בשדה טריפה לא תאכלו שהוא בישר שנטרף ועדיין הוא
חי אלא שסופו למות מחמת טרפותו ולהיותו נשלך לכלב
אבל לא נתבארו בכתוב הדברים הטורפים ומביאים לידי
מיתה ונאמרו למשה מסיני ומקובלת בידינו וזהו שאמרו
בהרבה מקומות שהטריפות הלמ"מ.

כלל ט) הלכה למשה מסיני לא נאמרה רק לישראל לבד
ולשיטת הרמ"ם בה' מלכים דבני קטורה חייבים עתה ג"כ
במילה אינם חייבין רק במילה ולא בפריעה כיון דפריעה
הלמ"מ וכן שיעורין.

כלל י) הלכה למשה מסיני נכלל בתיבת גמירי ר"ל

מסורת בידינו ממשה בסיני וכן הלכתא גמירי לה ובאמת אמרו
 ודבר תורה משמש בשני פנים דבר תורה ממש ומשמע הלמ"מ.
 כלל יא) הלכה למשה מסיני אין בה מחלקות* והלמ"מ
 שאליהו בא לעשות שלום בעולם עדיות פ"ד מ' ו' לכן הלמ"מ
 אינם בטלות לעתיד לבא ירושלמי מגילה פ"א.

מנשה גראָסבֿערג.

(* רמ"בם ה' ממרים פ"א ה"ג וז"ל וכל דבר שתמצא בו מחלוקת
 בידוע שאינו קבלה ממשה רבינו, ומה שכתב בהמ"א פ"ב ה' י"א כל
 השיעורין ומחלקותם הלמ"מ הכוונה החלוקין שיש בהשיעורים שזה בכזית
 וזה בככותבת וזה בכעדשה ועי' עוד שם בפ' י"ד ה"ב ושיעור זה עם
 כל השיעורין הלמ"מ.

תנא 1) דבי אליהו כל השונה הלכות 2) מוכטח לו שהוא
בן העולם הבא שנאמר הליכות עולם לו אל תקרי הליכות
אלא הלכות.

א) שין של תפילין הלכה למשה מסיני ב) תפילין על
הקלף הלכה למשה מסיני ג) דלית של תפילין הלכה
למשה מסיני ד) י"וד שבתפילין הלכה למשה מסיני ה)
קשר של תפילין הלכה למשה מסיני ו) רצועות שהורות
הלכה למשה מסיני ז) תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני
ח) מעברתא דתפילין הלכה למשה מסיני ט) תיתורא
דתפילין הלכה למשה מסיני י) נכרכות בשערין ונתפרות
בגידין הלכה למשה מסיני יא) שיהיו כותבין התפילין בדיו
הלכה למשה מסיני יב) שירטוט של תפילין הלכה למשה

1) היעיר און כתב שתד"א הוא אליהו הנביא, 2) מגילה כ"ח ב' ובגדה
ע"ג א' פירש רש"י הלכות הלכה למשה מסיני ושם הגירסא בכל יום,
א) שבת ס"ב א', ב) שם ע"ט ב' ועי' בש"ות תשב"ץ סימ' קמ"ט,
ג) שם ס"ב א', ד) שם, ה) שם ס"ב א' ועי' ברכות ו' ע"א שהראה
לו הקב"ה קשר של תפילין, ו) שם כ"ח ב', ז) שם, ח) מנחות
ל"ה א', ט) שם, י) שבת כ"ח ב', יא) יראים ורמב"ם, יב) יראים
עמוד היראה שצריך לסרגל תפילין מד' רוחות כדאמרינן בגיטין ו' ע"ב
שתים כותבין שלש אין כותבין פי' בלא שרטוט מד' רוחות והא דאמר
במנחות תפילין לא בעיא שרטוט לא בעי שרטוט בין שורה לשורה אלא
מד' רוחות כשאר כתבי הקודש מוזהב בעיא שרטוט בין שורה לשורה

מסיני, יג) מזוהה על דוכסוסטוס הלכה למשה מסיני, יד) שירטוט של מזוהה הלכה למשה מסיני, טו) נכרכות מזוהה בגידין הלכה למשה מסיני, טז) ספר תורה על הגויל הלכה למשה מסיני, יז) כתיבת ספר תורה בדיו הלכה למשה מסיני, יח) שירטוט ספר תורה הלכה למשה מסיני, יט) שאר ספרים צריכין שרטוט הלכה למשה מסיני, כ) אין תופרין יריעות ספר תורה אלא בגידין בהמה או חיה טהורה הלכה למשה מסיני, כא) שיור התפר בספרים הלכה למשה מסיני, כב) חצי נזק צרורות הלכה למשה

ולפי שפרשיות של מזוהה כתובות בתפילין הוצרך לומר תפילין לא בעיא שרטוט בין שורה לשורה, בירושלמי פ' בני העיר רבי חייא משלח כתב לרבי אושעיא ראשיתך מצער היה מאוד תשגה באחריתך וזה כדי שלא נצטרך לשרטוט, בש"ות ה"ק סי' ל"ז אם יצטרך לכתוב לחברו ד"מ דבר אל אהרן אחיך שיעשה דבר זה אפשר שאין לחוש יע"ש.

יג) שבת ע"ט ב, יד) מנחות ל"ב ב', טו) מגילה ה' ב' ועי' רש"י, טז) שבת ע"ט ב', יז) הב"י ביו"ד סי' רע"א בשם ירושלמי, יח) שם ובמ"ס, יט) לכך בסוטה כתבה אגרת בלא שירטוט פסולה שנאמר בספר כן כתב הרמ"ט בה' סוטה ועי' ביראים שצריך לסרגל תפילין מד' רוחות נראה לי שה'ה בכל הספרים אבל לא בעי שירטוט בין שורה לשורה בכל הספרים רק ס'ת ומזוהה, כ) הרב ר' משה מטראני בקרית ספר, כא) מגילה י"ט ב' הכל בו בה' מגילה והר"מ בקרית ספר, ותמה על זה הרב ר' אברהם כטורזא בחלק ספר סיני בקדש שמסקנא דגמרא שם ראינו אלא תיקון דרבנן, ולדעתי ביומא ע"ב א' ודילמא הכי קאמור רחמנא כי היכי דלא ניקרע והכא נמי מחו לה ואמותא ולא אמרו אלא כדי שלא

מסיני. כג) שתי קברות מיוחדות להרוגי ב"ד הלכה למשה
 מסיני. כד) עשר נמיעות הלכה למשה מסיני. כה) ערבה
 להקף המזבח הלכה למשה מסיני. כו) ניסוך המים הלכה
 למשה מסיני. כז) טמא שנכנס במקדש בא בארוכה חייב
 בקצרה פטור הלכה למשה מסיני. כח) וכן נויר כשנכנס
 לבית ושהה שם עד שמת המת וכדי השתחויה הלכה למשה
 מסיני. כט) פרס שחרית ופרס ערבית הלכה למשה מסיני.
 ל) ערלה בח"ל הלכה למשה מסיני. לא) ארבע מיתות
 ב"ד הלכה למשה מסיני. לב) חמש מבילות ועשרה קידושין

יקרע ר"ל שהל"מ לא נאמרה רק מפני שלא יקרע ונ"מ בזה לפי מה שכתב
 תוס' שם שבשאר ספרים בעינין שיור התפר.

כב) ב"ק ג' ב' ועי' ח"מ סי' ש"ץ. כג) סנהדרין מ"ז א' הטעם משום
 שאין קוברין רשע אצל צדיק. כד) סוכה ל"ד א'. כה) שם בתוס' דמדי
 מקדש כתיב בקרא, ובפרט להרמ"בם דבהלכה למ"מ לא מצינו פלוגתא.
 ואפשר שאבא שאול נמי סבור שערבה הלמ"מ אלא אסמכא אקרא דליכא
 מידי דלא רמיזא בתורה והעיקר הלמ"מ עי' ברמ"בם פ"ו דמכשירין מ' ד'.
 כו) שם. כז) שבועות י"ד ב' רש"י. כט) תוס' כריתות ז' א' ד"ה המפטם.
 ל) קידושין ל"ח ב'. ודוקא ודאה אסור ספקה מותר. וכתב המב"ט דכל
 הני רבוי דקרא לא קאי אלא בא"י והחינוך כתב מי שיש לו אילן של
 ערלה בגינתו ובא חברו ואכל ממנו אינו נזקק להודיעו כלל שהיא ערלה
 והמג"א ה' לולב דאתרוג של ערלה בחו"ל יוצאין בה כיון דמותר להאכילו
 לחברו והכפ"ת לא אמרה הלמ"מ שצריך שריפה ועי' בש"ות שלי "שבט
 מנשה" סי' קכ"א בשם ירושלמי ערלה פ"א, לא) סנהדרין נ"ג א'. לב)
 יומא ל"ב א' רש"י.

לכהן גדול ביהכ"פ הלכה למשה מסיני. לג) ציון קברות
הלכה למשה מסיני. לד) אין ישיבה בעזרה אלא למלכי
בית דוד בלבד הלכה למשה מסיני. לה) ז' מידות של לח
היו במקדש הלכה למשה מסיני. לו) אחד עשר סימנים
הלכה למשה מסיני. לז) זיבה עולם לנוזר הלכה למשה
ומסיני. לח) שיעור פרוטה בכ"מ הלכה למשה מסיני. לט)
מנין הרמונים והפעמונים הלכה למשה מסיני. מ) טומאה
רצוצה הלכה למשה מסיני. מא) דאזלינן בתר רובא דליתיה
קמן הלכה למשה מסיני. מב) בן י"ג למצות ובת י"ב
שנה וכן ב"ד של מטה אין עונשין אלא עד שיביא שתי
שערות וב"ד של מעלה עד עשרים הלכה למשה מסיני.

לג) מ"ק ה' א'. לד) סנהדרין ק"א ב' ועי' רש"י עקב אין ישיבה
אלא עכבה ועין בש"ות שלי, "שבט מנשה" סימן ב'. לה) מנחות פ"ח א'.
לו) היראים מצוה של"ד כתב סמני הקטורת כתובים בפירוש וכו' ומנין
משקלם לא מצינו במקרא אלא שהיא הלכה למ"מ ע"כ ועי' רמב"ן על
התורה והמ"ח והרמ"ט דכל הני דילפי הגמרא כל זה לא הוי אלא כעין
אסמכתא דקושטא דמילתא הני סימני ושיעורא הלכתא גמירי להו בכלל
שיעורין. לז) נוזר נ"ד ב' רש"י ורמ"בם נוזרות פ"ז. לח) יראה לי שהוא
ג"כ בכלל שיעורין הלמ"מ ועי' בספרי "אלפי מנשה" פרשה ראה בתשובה.
לט) קרית ספר הלכות כלי המקדש כי לא איתפרש מהיכא ורמיוא בקרא.
מ) סוכא ד' א' חולין קכ"ה ב' ברש"י. מא) חולין י"ב א'. מב) ש"ות
הרא"ש כלל י"ו ועי' בתו"ט מס' אבות וברש"י קרח ט"ז והוא בכלל שיעורין.
ועי' ירושלמי בכורים פ"ב. הח"י דוקא בדבר שאינו מפורש בתורה אוהרה
כלל ואתי מסברא דאסור, בזה אמרו אין ב"ד של מעלה מענישין עד כ'

(מג) ביאת בת ג' ובן ט' וזמני גדלות וסריס וכת ג' מטמאה
 בביאה הלכה למשה מסיני. (מד) טומאת התהום לנוזר
 ועושה פסח הלכה למשה מסיני. (מה) כל פסולי הקדש
 בשרפה הלכה למשה מסיני. (מו) סידור משמורות לעבודות
 בית המקדש הלכה למשה מסיני. (מז) המעלות שמנו חכמים
 במקדש הלכה למשה מסיני. (מח) בשלשה מקומות הלכה עוקבת.
 מקרא הלכה למשה מסיני. (מט) ד' חטאת מתות הלכה למשה
 מסיני. (נ) זרעוני גנה שאינן נאכלין מצטרפין אחד מעשרים וארבע
 בנופל לבית סאה הלכה למשה מסיני. (נא) נוזר עולם
 הלכה למשה מסיני. (נב) אסור עבודת הארץ שלשים יום
 לפני ראש השנה הלכה למשה מסיני. (נג) שיעור תרועה כשתע

אבל מידי דמפורש בתורה קלות ותמורות ב"ד של מעלה וב"ד של מטה
 שוין, דאלת"ה היכי חייבה תורה חטאת למי שאינו בן כ', ולא ידעתי מי
 יאמר לו שהבן כ' חייב חטאת ובאמת יש פוסקים שהפחות מבן עשרים
 לא יאמר כאילו הקרבתי חטאת.

(מג) ש"ות הרא"ש הנ"ל נדה ל"ב א' ועי' ברמ"ם בפ"ה מה' שאה"ט
 ה"ט ובכ"מ, (מד) פסחים פ' ב', מה) שם פ"ב ב', (מו) רמ"בן סוף השגות.
 להרמ"ם ועי' תענית כ"ז א' ורש"י שופטים בימי דוד ושמואל נקבעו
 המשמרות, (מז) המעלות שמנו בכלים יומא מ"ד ב' רש"י, (מח) סוטה ט"ז
 א' ועי' מ"ל פ"א דחמץ ופסחים ג' ב' הגיעני כפול ותוס' קידושין ל"ה
 ד"ה אקרוב ובכו"פ לענין ספיקא דיומא בי"הכפ ובש"ות מהר"ץ חיות.
 (מט) תמורה ט"ו א' וי"ח ב' ובכסף ילכו לים המלח במקום מיתה ורמ"ם
 פסולי המוקדשין פ"ד ה"ט אבודה ולא גנובה או גזולה, (נ) כלאים פ"ב
 מ"ב, (נא) נוזר ד' א' בתוס', (נב) הרמ"ם שמיטה רפ"ג מ"ק ג' ב'

תקיעות ושיעור ג' שברים כתרועה הלכה למשה מסיני. נד) שיעור
סוכה עראי שבעה טפחים על שבעה טפחים הלכה למשה מסיני.
נה) פריעה הלכה למשה מסיני. נו) טפח שדרו של לולב
היוצא מן ההדס הלכה למשה מסיני. נז) פרוע ראש ששימש
במיתה הלכה למשה מסיני. נח) סימן המובהק בנוצה
בנשימות האף שהיא מיתה ודאית ולא חישינן לעלוף כלל הלכה
למשה מסיני. נט) ערל לשימש אסור הלכה למשה מסיני. ס)
ביין התירו לערב קשה ברך הלכה למשה מסיני. סא) עמון

נג) הרמ"ט בקרית ספר בשם רמ"ב. נד) בכלל שיעורין הנ"ל ועי'
ביראים מצוה קכ"ג. נה) תוס' יבמות ע"א ב' ועי' בש"ות שלי סימן קל"ז
וביראים מצוה י"ט ובפסקי ריקאנטי סימן תק"צה מל ולא פרע כאילו לא
מל לא אמרינן אלא בקטן אבל בגדול אין צריך לפרוע רש"ל ביש"ש
יבמות פ"ח סימן ג' חולק ולפי זה צ"ע אם עבד צריך פריעה. נו) הרמ"ט
בכלל שיעורין ועי' בנדה כ"ו א' חמשה שיעורין טפת. נז) סנהדרין פ"ג
ב' והרמ"בן בשורש ב' ועי' בחילוקי דינים בין בני א"י לבין בני בבל
הנדפס ביש"ש סוף מס' ב"ק שב"ב אוסרין שיברכו הכהנים לישראל וראשם
פרוע, בני א"י מברכין כהנים לישראל בראשם פרוע ולדעתי הדין עם בני
א"י שאין לומדין מן הלמ"מ. נח) מצאתי זאת בתשובה אחת להגאון ר'
יעקב עמדין ולולא גאון מפורסם הנ"ל לא כתבתי זאת שלא מצאתי מקור
נאמן לזה ועי' רש"י האוינו ל"ב אמר משה עלה למטה וכו' עצום עיניך
קמוץ פיך ועי' בש"ות שלי "גבול מנשה" סימ' ב' בענין הלנת המתים
וחנוטה. אבל ראיתי שחכם אחד בזמננו כתב בספר שמציצה בפה הוא
הלמ"מ לא כתבתי בחשבונני שאינו אלא דברי נביאות. נ"ט) זבחים י"ח
ב'. ס) ב"מ ס' א' ועי' ערוך אמת. סא) ידים פ"ד משנה ג' ובתוספתא

ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית הלכה למשה מסיני. (סב) האיש מדיר את בנו בנזיר ואין האשה מדרת את בנה בנזיר הלכה למשה מסיני. (סג) האיש מגלח על נזירות אביו ואין האשה מגלחת על נזירות אביה הלכה למשה מסיני. (סד) נגע שהיה רוחבו כדי צמיחת חמש שערות אפילו היה אורכן אמה הרי זה טהור ואינו נגע צרעת עד שיהיה בו רבוע כגרים וכל השיעורין הלכה למשה מסיני. (סה) חולין וקדשים כלאים זה בזה הלכה למשה מסיני. (סו) צורת המזבח וכן שאר בנין בית הבחירה הלכה למשה מסיני. (סז) תבנית האפוד הלכה למשה מסיני. (סח) מנין מלקות הלכה למשה מסיני. (סט) שבעה משקין הן מכשירין לקבל טומאה הלכה למשה מסיני. (ע) שלשה לוגין מים שאובין פוסלין את המקוה

משמע דהלמ"מ ממש קאמר ודלא כהרא"ש הלכות מקואות סימן א' שאינו אלא דבר ברור כהלכה למ"מ. (סב) נזיר כ"ה ב'. (סג) נזיר ל"א ועי' רש"י סוטה כ"ג ב'. (סד) כל זה לשון הרמ"בם י"ה ט"ז פ"א ה"ח ועוד עי' בפ"א ה"א, (סה) רש"י במכות כ"ב א' כתב זו"ל לא שמעתי ראייה מנלן דחולין וקדשים כלאים זה בזה ודבר תימה הוא ע"כ. (סו) בתורה כתוב ארכו ורחבו וקומתו אבל צורתו איש נואש עד הלמ"מ הרמ"ט ועי', רש"י האזינו ל"ב תבנית הבית שהוא נראה לעינים, ועי' רש"י פקודי מנהג העולם לעשות תחלה בית ואח"כ משים כלים בתוכו אמר לו כך שמעתי מפי הקב"ה. (סז) עי' רש"י תצוה לא שמעתי ולא מצאתי בבריתא פירוש תבניתו ולבי אומר לי וכו'. (סח) שבתורה נאמר ארבעים יכנו והקבלה אמרה שלא ילקה רק תשעה ושלשים ריטב"א מכות ועי' בספרי ש"ות לבני מנשה" סימן כ"ח לענין ספירה ובסוטה ט"ז א' הלכה עוקבת מקרא, (סט) רמ"בם בפ"ו דמכשירין משנה ד', (ע) ר"ת בספר הישר ועי' רא"ש

הלכה למשה מסיני. עא) שיעור חלק אחד מכ"ד בתכואה
 וקטנית לענין כלאים הלכה למשה מסיני. עב) שיעור לבן
 בטומאת צרעת אין פחות מ"ב שערות וארכן כדי שיהיו ניטלת
 בזוג הלכה למשה מסיני. עג) שנים ידוע ואחד תחלה או
 איפכא לענין שכונת בית הקברות הלכה למשה מסיני. עד)
 שיעור שני שערות דלא עשה כלום וללקות ב"א ולסתור ברוב
 ראשו כולן הן הלכה למשה מסיני. עה) כלי חרס חדש. עז)
 ארו ארכו אמה ועוביו כרביע כרע מכרעי המטה ואיזוב טפח
 הלכה למשה מסיני. עו) שיעור בגד לענין בגד צרעת הלכה
 למשה מסיני. עז) כל שיעורין לטומאה ולטמאת נזיר כמו רוב
 מנין עצמות רוב בנין וחצי קב עצמות ועל השדרה
 ועל גלגולת המת ועל אבר מן המת ועל אבר מן
 החי שיש עליהם בשר שראוי לעלות בו ארוכה בחי. הבאים

פ"א דמקואות בי"ט ר"י ועי' מה שכתבתי בהלכה ההון רואה יע"ש.
 עא) עי' היטוב בקרית ספר להרמ"ט ועוד שם אם זרע הוי' לכרם וסמוך
 לו מקדש שתי שורות של גפנים וכו' יעי"ש ג"כ הלמ"מ. עב) הרמ"ט.
 עג) סוף נזיר ורש"בם וב"ב ק"א ב' ועי' פ"ג ופ"י דאהלות לענין לבוד
 שיעורין טפח ועי' בפ"ד דטהרות והתפוסין אין מביאין את הטומאה אלא
 בפותח טפח הם הכל הלמ"מ. עד) שלא מצינו בהם טעם הרמ"ט עה)
 רמ"בם ה' ט"ז פ"ה הי"ב ועי' רמ"בם ה' טומאת מת פי"ט ה' וכתב שרוב
 ההלכות האמורות בטומאת אהלים הנעשים מן האדם או מן הבהמה או
 מן הכלים הלמ"מ וכן רוב דיני נגעי בתים ורוב דברי הלכות טומאות
 הלכות כלים והלכות מטמאות משכב ומושב כלן הלמ"מ ועי' רמ"בם שם
 ה"א. עז) רמ"בם הט"ז פי"ג הי"ד כתב מפורש שהלמ"מ. עז) בכלל

ממת אחד ולא משני מתים כגון הזרוע או השוק שיש בו שתי עצמות ועוד. הלכה למשה מסיני. עח) הרואה ראייה אחת של זוב הרי הוא כבעל קרי ראה שתיים הרי זה זוב וצריך ספירת שבעה וביאת מים חיים ואינו חייב בקרבן ראה שלש ראיות הרי זה זב גמור וחייב בקרבן ואין בין זב שראה שתי ראיות לרואה שלש אלא קרבן בלבד הלכה למשה מסיני. עט) מנחה אינה באה בשותפות הלכה למשה מסיני. פ) תמיד של שחר נשחט כנגד השמש הלכה למשה מסיני. פא) שיעור ששים באיסורין הלכה למשה מסיני. פב) צרעת בתים כשני גריסין זה בצד זה נמצא רוחב הנגע כמו מקום צמיחת שש שערות בגוף וארכן כשתים עשרה שערות בריבוע והפחות משיעור זה בבתים טהור הלכה למשה מסיני. פג) טומאת שרץ בכעדשה הלכה למשה מסיני. פד) שיעור כזית לאכילת מצות עשה הלכה למשה מסיני. פה) טומאת בשרו של אדם בכזית

שיעורין. ע"ח) רמ"בם ה' מחוסרי כפרה פ"ב ה"ו קבלה מפי משה רבינו מסיני ועי' מגילה ח' א'. עט) רמ"בם מעה"ק פי"ד ה"ב. פ) רמ"בם ה' ת"ומ פ"א הי"א ופ"ג ה"ד מחוסרי כפרה שם כמה הלכות מפי הקבלה. פא) עי' בש"ות שלי סימן א' ועי' בחולין ד' צ"ו ב' גיד הנשה שנתבשל משערין כבשר בלפת אולי זה השיעור ג"כ הלמ"מ. פב) רמ"בם הט"צ פי"ד ה"א. פג) בכלל שיעורין וחומט תחלת ברייתו בכעדשה אף אכילה לוקה עליהם בכעדשה והיינו במיתתו דומיא דטומאה דהויא אחר מיתה. פד) ועי' פסחים ג' ב' הגיעני כפול וניחא לי הא דאמרו בברכת המזון עד כדי שביעה חייב לברך והם מדקדקין עד כזית, ולפי שמצינו באכילת מ"ע הלמ"מ שיעור כזית שוב אין זה ברכה לבטלה. פה) ורמ"בם בפ"ב

הלכה למשה מסיני. פו) שבועה בלי שם וכלי כינוי אסור
הלכה למשה מסיני. פז) לא רצה הבן או קרביו או אמו הרי
זה אינו נוזר הלכה למשה מסיני. פח) נוזר מגלח ומביא
קרבנו שלשה בהמות הלכה למשה מסיני. פט) ספק טומאה
בר"ה ספיקו טהור הלכה למשה מסיני. צ) הלכות שחיטה
הלכה למשה מסיני. צא) שמונה מיני טריפות הלכה למשה
מסיני. צב) הגולל ודופק מטמא במגע ובאהל ולא במשא
הלכה למשה מסיני. צג) הגונב את הקסוה קנאין פוגעין בו
הלכה למשה מסיני. צד) והמקלל בקוסם קנאין פוגעין בו
הלכה למשה מסיני. צה) והבועל ארמית קנאין פוגעין בו
הלכה למשה מסיני. צו) שיעור מלא תרווד רקב מטמא במגע
ובמשא ובאהל הלכה למשה מסיני. צז) שיעור רביעית דם מן

מ"ה ט"מ ה"ב וז"ל אע"פ שהשיעורים כלם הלכו"מ הם, אמרו חכמים תחלת
בריתו של אדם כזית ולפיכך שיעור טומאת בשרו כזית ע"כ, ולא ידעתי
אם נאמרו הלכו"מ בדרך כלל שיעורין, ופרטי השיעורין נמסרו להכמים או
שכל שיעור בפני עצמו נאמר בפרטו, בזה כך השיעור ובוה כך השיעור
ועי' יומא פ' א' שמא יבא ב"ד אחר וירבה בשיעורין. פו) קרית ספר
בה' שבועות. פז) הנ"ל. פח) הנ"ל. פט) חולין ט' ב' ורש"י כ"ג ב'
צ) חולין כ"ז א' ועי' מרדכי ריש חולין. צא) רש"י חולין כ"ב א'. צב)
חולין ע"ב א'. צג) סנהדרין פ"א ב' ובר"ן ועי' רש"י תרומה כ"ה בלשון
ערבי כל דבר חלול קרוי קטווא. צד) שם. צה) ע"ז ל"ו ב' בהדיא
דהלכו"מ הוא ועי' בר"ן בשיטתו לסנהדרין הכרחו שכל אלו דאמרינן בהו
קנאין פוגעין בו הלכו"מ, הנה לפי הכלל שב"נ לא נצטוו על הכמו"מ ואם
עשה כל הני ב"נ איך הדין וצ"ע. צו) חולין קכ"ה ב' ברש"י. צז) הוא מן

המת שמטמא הלכה למשה מסיני. צח) העומר היה מנופה בשלשה עשר נפה הלכה למשה מסיני. צט) העומר היה בא מן השעורים הלכה למשה מסיני ק) חשב להוציא המת באחד מן הפתחים הלכה למשה מסיני. קא) רובו ומקפיד עליו חוצץ ושאינו מקפיד עליו אינו חוצץ הלכה למשה מסיני. קב) מעשה לחם הפנים וצורתה ושתי הלחם הלכה למשה מסיני. קג) מניפין הלחם הפנים באחד עשר נפה הלכה למשה מסיני. קד) ד' אמות בר"ה הלכה למשה מסיני. קה) שתי סמיכות בציבור הלכה למשה מסיני. קו) מעשה מחבת ומרחשת הלכה למשה מסיני. קז) בזמן שיש סנהדרין קובעים ע"פ הראיה ובזמן שאין שם סנהדרין

השיעורים שאמרו עליהם הלמ"מ ואמרו ג"כ דתחלת דם בריאת האדם ברביעית וכדאמרינן בשבת ל"א ב' רביעית דם נתתי בכם על עסקי דם הזהרתי אתכם ועי' תוס' סוטה ה' א' ד"ה אדם ותניא בתוספתא דאהלות אבא שאול אומר תחלת דמו של קטן רביעית, ושיעור רביעית משקה לטמא אחרים תוס' ע"ז ל"ב, צח) רש"י מנחות ע"ו ב'. צט) הרמ"בם ה' ת"ז פ"ז ה"א ובמנחות פ"ד א' ילפינן לה נמו מאביב אביב דמצרים ואינו אלא אסמכתא, ק) ביצה ל"ח א' רש"י דאם חשב להוציאו בא' מן הפתחים מצלת על שאר הפתחים כלן מכאן אין ברירה בדאוריתא דאם איכא ברירה בדאוריתא לא הוה צריך הלכתא, קא) סוכה ד' ו' ב' רש"י, קב) הרמ"ט בקרית ספר והתשב"ץ סימן קל"ד האריך בצורת לחם הפנים ובשתי הלחם, קג) עי' בקרית ספר מהר"מ מטראני, קד) שבת צ"ו ב' ועי' עירובין מ"ח א' ואינו אלא מצד הסברא, קה) מנחות ס"ב ב' ורמ"בם מה"ק פ"ג ה"י על שעיר המשתלח ועל פר העלם דבר, קו) מנחות ס"ג א', קז) לשון הרמ"בם בה' קידוש החדש פ"ה ה"ב והוא בפרקי דר"א

קובעין ע"פ החשבון הזה שאנו מחשבין בו היום הלכה למשה מסיני. קח) וסתות הלכה למשה מסיני. קט) מקרא סופרים ועימור סופרים וקריין ולא כתיבן וכתיבן ולא קריין הלכה למשה מסיני. קי) הלל על הפסח ועל הלולב הלכה למשה מסיני. קיא) שתי ביצים ושתי אגוזין ושתי קשואין ודבר אחר הלכה למשה מסיני. קיב) שתי שערות פוסלות בפרה הלכה למשה מסיני. קיג) מי שלקה ושנה ב"ד מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורין עד שכריסו מתבקעת הלכה למשה מסיני. קיד) כהן ששמש בטומאה פוצעין ראשו בגיזרין הלכה למשה מסיני. קטו) לא מוציאין למלחמת הרשות ולמידת

ועי' בספרי "מטה מנשה" אות כ"ח, קח) גדה ט"ו א' רש"י, קט) נדרים ל"ז ב', קי) הרמ"ב בספר המצות שהלל זה עצמו מוקדם לדוד ועי' בש"ות שאגת ארי' ועי' ביראים מצוה קכ"ה ובמצוה ק' בענין נר שבת, קיא) פסחים ק"י ב' ועי' עירובין ל' א' מערבין בביצים חיות וכמה אמר רב נחמן בר יצחק סיני אמר שתים ויש גורסין אחת ולולא דמסתפינא הייתי אומר שכך צריך לפרש וכמה סיני אמר אחת ר"ל שהלמ"מ בביצים הישיגן לזוגות לכך באחת ולא בשתים ואל תתמה על דבר זה שמצינו שהמנין שולט בו עין הרע ועי' רש"י פ' תשא ובכל זאת צריך להבין מה ענין זוגות ולמה דוקא נאמרה הלמ"מ בכל הני ומי יתן ואדע מה זאת, קיב) לדעת הר"ם ועי' בספרי "אלפי מנשה" פ"ח ועי' פרק בתרא דערלה ובר"ש ובתוספתא פ"ד דנזיר נזר שגלח שיערה אחת לוקה שהתגלחת אין לה שיעור וצ"ע מדוע, קיג) סנהדרין פ"א ב' ורש"י והר"ן וכן ההורג נפשות ולא היו שם עדים רואים כאחת או שלא התרו בו או שהכחשו העדים בבדיקות כל אלו הרצחנין כונסין אותן לכיפה משום ישיבו של עולם קיד) שם, קטו) וכתב הרמ"ט דעד השתא גמרא עד דאסמכוהו אקרא

החלל אלא על פי ב"ד של ע"א הלכה למשה מסיני. קטז)
 שלשה עשר מדות שהתורה נדרשת הלכה למשה מסיני. קיז)
 מגין תרי"ג מצות הלכה למשה מסיני. קיח) חצי לוג שמן
 לתורה הלכה למשה מסיני. קיט) רביעית שמן לנוזר הלכה
 למשה מסיני. קכ) אחד עשר יום שבין נדה לנדה הלכה למשה
 מסיני. קכא) עצם כשעורה הנוזר מגלח הלכה למשה מסיני.
 קכב) עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית הלכה למשה
 מסיני. קכג) שיעור שפופרת הנוד בעירוב מקואות הלכה
 למשה מסיני. קכד) שיעורין הלכה למשה מסיני. קכה) חציצין
 הלכה למשה מסיני. קכו) מחיצין הלכה למשה מסיני.
 קכז) גוד הלכה למשה מסיני. קכח) לבוד הלכה למשה מסיני.
 קכט) דופן עקומה הלכה למשה מסיני. קל) קנבוס ולוף אסור
 הלכה למשה מסיני. קלא) נשים פטורי מסוכה הלכה למשה

וכדאמרינן בעלמא מ"ק ג' ועי' שבועות י"ד א' ובסנהדרין ב' א'. קטז)
 ש"ות הח"י בשם ספר מדות אהרן. קיז) במכות כ"ג אסמכוהו אקרא
 אבל עיקר נאמר למשה מפי הגבורה כך וכך מצות אני מוסר לך לצוותם
 בישראל מורשה וכן משמע מתוס' סוטה ג' א' ד"ה רבי והרמ"ב בספר
 המצות נסתפק בזה. קיח) מנחות פ"ט א'. קיט) שם. קכ) שם. קכא)
 נוזר ג"ז א' ברש"י. קכב) רמ"ב פי"ב מאסורי ביאה ועי' יבמות ע"ז א'
 והטעם אשה לא דרכה לא לקדם ולא לשבור ולהכי לא נאסרו אבל
 בשיתגיירו הרי הן בישראל לכל דבר ובוה טעה בעז עי' רות ברש"י ד'
 ו'. קכג) בכלל שיעורין פ"ו דמקואות. קכד) עירובין ד' א'. קכה) שם.
 קכו) שם. קכז) שם. קכח) שם. קכט) שם וכל הני הם כללים וכמה
 הלכות נכנסים תחת הכללים. קל) מנחות ט"ו ב' והיראים מצוה קנ"ב
 שהוא הלמ"מ. קלא) סוכה כ"ה ב' עי' תוס' עירובין צ"ו א'. לפיכך אף

מסיני. קלב) כסת עגולה והכידור והאימום והקמיע ותפילין שנקרעו מקבלין מומאה ומטביל אותן כמו שהן הלכה למשה מסיני. קלג) עולת ראייה שתי כסף והחגיגה מעה כסף הלכה למשה מסיני. קלד) אותיות מנצפך הלכה למשה מסיני. קלה) משקה בית מטבחיוא דכן הלכה למשה מסיני. קלו) ארבעים סאה במקוה דהיינו שלשה אמה על אמה ברום שלשה אמות הלכה למשה מסיני. קלז) אהל כל שיש בו חלל טפח חוצץ בפני הטומאה ושאין בו חלל טפח אינו חוצץ בפני הטומאה הלכה למשה מסיני. קלח) שתיה בכדי רביעית באיסורין הלכה למשה מסיני. קלט) שיעור אכילת פרס הלכה למשה

שבכל מ"ע יכולין לחייב עצמן ולברך ובמצות סוכה לא לפי שהיא הלמ"מ עי' בש"ות ש"ומ סימ' ס"א. קלב) אבות דרבי נתן פ' כ"ה הלכות גדולות שנאמרו למשה בסיני וע' כלים פ' כ"ג משנה א' ובסנהדרין ס"א א'. קלג) תוס' חגיגה ז' א' ד"ה רבי. קלד) מדרש בראשית פ"א ועי' מגילה ב' ב'. קלה) פסחים י"ז ב' רש"י וכתב המבי"ט אע"ג דהאי מימרא דרב פפא סלקא בקשיא אפ"ה אפשר דהוי הלכתא שהרי כתוב בס' כריתות בשער ג' סימן ע"ב כל מקום שנאמר קשיא הדבר תלוי ועומד ע"כ. קלו) עי' פסחים ק"ט ב' ובהרשב"א בתשובה ק"ה ובש"ות תשב"ץ סימן קכ"ט ולפי מה שכתב בספר מסכת הלמ"מ ששעורין הלמ"מ נאמרה בדרך כללי אבל פרטי השיעורין נמסרו לחכמים שפיר אמרו ושיערו חכמים שיעור מי מקוה מ' סאה וככל זאת הלמ"מ היא בכלל שיעורין ועי' ביומא פ"א שמא יבא ב"ד אחר וירבה בשיעורין ראייה לזה. קלז) ברכות י"ט ב' רש"י. קלח) בכלל שיעורין בדם שיעור להתחייב עליו כרת אמרו ביבמות קי"ד ברביעית ובכריתות מבואר שהוא בכזית. קלט) לענין מלקות

מסיני. קמ) כל איסורי מאכלות של תורה שיעורן בכזית: בינוני ושיעור כותבת הלכה למשה מסיני. קמא) פחותה מבת ג' שנים ויום אחד אין ביאתה ביאה הלכה למשה מסיני. קמב) הסך משמן המשחה שיעור כזית חייב כרת הלכה למשה מסיני. קמג) שרשי סוד עקרי הקבלה הלכה למשה מסיני. קמד) סימני העוף וחגבים הלכה למשה מסיני. קמה) הזורע שדהו שני מיני חטים אם עשאן גורן אחת נותן פאה אחת שתי גרנות נותן שתי פאות הלכה למשה מסיני. קמו) מעות סתומים שלא פירש אלו לחטאת ואלו לעולה ואלו לשלמים הרי אלו יפלו לנדבה ויקחו בהם עולות ואע"פ שדמי חטאת מעורבין בהם, כך היא בנויר הלכה למשה מסיני. קמוז) מלאכות

דלא לקי עד שיהא כזית בכדי אכילת פרס ע"ז ס"ז א'. קמ) בכלל שיעורין וא"כ לב"ג אסור להושיט חצי שיעור אבר מן החי שאינם בכלל שיעורין ועי' תוס' חולין ל"ג ד"ה אחד מוכח דסברי דלב"ג בעי כזית ובת"י פ' וישב דהשבטים הוו תלשין מן אודניא ומן זנביא ובשל"ה שע"י ספר יצירה בראו, קמא) גדה ל"ב א' לכן פחותה מבת ג' כשרה לב"ג אף שהיתה לאיש וכן גירות, קמב) הוא בכלל שיעורין כמו כל איסורה תורה, קמג) והן רזי התורה שנשתכחו בגלות ע"י הצרות ועי' רש"י ישעיה י"ב ג' וסתרי תורה שנתנו בלחש כגון מעשה בראשית ומעשה מרכבה ושיעור של יוצרנו מה שכתוב בהיכלות וכדומה ועי' בספר היחוד הנלוה לספרי „ראש מנשה" ובש"ות שערי תשובה ס"מ קכ"ב שאלת חכמי פרס לרב שרירא גאון, קמד) חולין פ"ג משנה ו' וסימני העוף לא נאמרו בתורה אבל אמרו חכמים וכו' פי' הת"י כל כך מקובלנו הלמ"מ ובחגבים מהם שפירושם מהלמ"מ, קמה) פאה פ"ב משנה ו', קמוז)

דכוותיהו במשכן אסור בשבת הלכה למשה מסיני. קמח) שיעור שופר שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן טפח דהוא ד' אצבעות בגודל הלכה למשה מסיני. קמט) אין חיה שביהודה גדילה על פירות שבגליל ואין חיה שבגליל גדילה על פירות שביהודה הלכה למשה מסיני. קנ) כל פרשה דפסקה משה רבינו פסקין דלא פסקה משה רבינו לא פסקין הלכה למשה מסיני. קנא) רברבן אודניה וזוטרא גנובתיה בר המרא זוטרא אודניה ורבה גנובתיה בר סוסיא הלכה למשה מסיני. קנב) כל שיש

הרב ר' משה מטראני בקרית ספר. קמז) שם, ולהכי טרחין בכולהו לאשכוחי דכוותיהו במשכן ולכן אדם חי לא הוי משאוי שלא היו נושאים דבר חי במשכן שהתחשים והאלים היו הולכים ברגליהם וחלזין היו פוצעין אותו טרם ימות. קמח) שם, ועי' רש"י תרומה כ"ה ואע"פ שלא נתן שיעור לעביה פירשו רבותינו שהיה עביה טפח ואפשר שזה ג"כ מהלמ"מ דעת ר' שלמה לואון טיפלו בספרו מסכת הלמ"מ שהלמ"מ היה נאמרה בדרך כלל שיעורן ופרטי השיעורין נמסרה לחכמים נראה שכן דעת היראים בסימן קי"ט ע"ש. קמט) פסחים ג"ב ב' רש"י מסורת מאבותינו ועי' תו"ש כתובות פ"ג משנה ב' בקרן הצבי ובת"י שם בשם ירושלמי שביעית פ"ט אמרו לקיסר וכו'. קנ) ברכות י"ב. קנא) חולין ע"ט א' ראיתי שכתבו שהוא מהלמ"מ ושם רב פפא אמר כן וכן אמר אב"י שם עבי קליה בר המרא צניף קליה בר סוסיא וצ"ל שהיה להם מסורת מהלמ"מ. קנב) תוס' חולין ס"ו ב'. המעד"מ הביא בשם רופא אחד שהקשו לו שמצא בים דג הנקרא שטינק מארינים שיש לו קשקשים ואין לו סנפיר והוכחש קבלת הלמ"מ גם הוא ארסי ואיך מסרו ההלכה כל שיוכל עי"ז לסכן נפשו שהוא סם המות וע"ש מה שכתב לישב. ועי' בת"ח שהקשה

חבל מנשה

לו קשקשת יש לו סנפיר הלכה למשה מסיני. קנג) ז' מאות מיני דגים שמאים הן ו"ח מאות מיני חגבים הלכה למשה מסיני. קנד) העיגול של דבילה שנטמא מקצתו תורם מן המהור שיש בו על הטמא שיש בו הלכה למשה מסיני. קנה) החזן רואה היכן תינוקות קוראין הלכה למשה מסיני. קנו) חמש מדות בכלי חרס ומדה חמשית הוי ניקב כמוציא רמון הלכה למשה מסיני. קנז) על חצי לוג דם הנזיר מגלח הלכה למשה מסיני. קנח) ענין נזיר שמשון שהיה אסור ביין ובתגלחת

דאיך אפשר לומר דבחדא סגי דא"כ למה אצטריך הלמ"מ דכל שיש וכו' הא בחדא סגי. ועי' בשו"ת שו"מ סימן נ"ד. קנג) חולין ס"ג ב' ובתוס' ס"ו ב' ד"ה כל דהכי קים להו הלמ"מ. קנד) תרומות פ"ב משנה א' ורמב"ם שם כל מקום שאמר באמת הלמ"מ. קנה) שבת י"א א' מכלל כל מקום שאמר באמת הלמ"מ וכן הרמ"ם בהקדמתו לפירוש המשניות לסדר זרעים חשב שם עם הלמ"מ וכל מפרשי התלמוד מקשין ע"ז דאינו רק משום גזרה דרבנן שמא יטה היאך שייך בזה הלמ"מ. ולדעתי נראה לי כן הנה הרמ"ם ריש פי"ב מתפלה כתב משה רבינו תיקן להם לישראל שיהיו קוראין בשבת בתורה ברבים ופרשת זכור ופרשה פרה דאוריתא, ומעתה כך הוא פירש המשנה ולא יקרא לאור הנר (משום גזרה שמא יטה) באמת אמרו החזן רואה היכן תינוקות קוראין אע"פ שהלמ"מ שהחזן רואה וכו' אם בכל שבת ושבת או לשבת זכור אבל מ"מ הוא לא יקרא בפני עצמו והגזרה במקומה עומדת שמא יטה, וראיה שהרמ"ם חשב רק החזן רואה וכו' ומה שהחזן רואה וכו' הוא הלמ"מ ועי' רא"ש פ"א דמקואות. קנו) הרמ"ט בה' טומאת מת. קנז) נזיר מ"ט ב' ואע"פ שמטמא באהל ברביעית כדאיתא במתניתן דאהלות מ"מ אין הנזיר מגלח אלא על חצי לוג ושעוריה הלכה למשה מסיני, תוס' שם. קנח) ועי' נזיר ד' ב' ובקריית ספר

זמותר להטמא למתים הלכה למשה מסיני. קנט) ילדה פחות
 מטפח אינה מקדשת את הזרעים במה דברים אמורים בשתים
 בנגד שתים ואחת יוצאה זנב אבל אם היה כל הכרם כן הרי
 זה מקדש הלכה למשה מסיני. קס) שבעת ימים קודם ליום
 הכפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכתו שבמקדש הלכה
 למשה מסיני. קסא) וכן שבעת ימים קודם שריפת הפרה
 מפרישין כהן השורף אותה מביתו וכן מפרישין אותו מאשתו
 שמא תמצא נדה ויהיה טמא שבעת ימים הלכה למשה מסיני.
 קסב) האשה חוגרת בסינר הלכה למשה מסיני. קסג) דלא
 מפקי שם שמים לבטלה הלכה למשה מסיני. קסד) כריכות
 תפילין במטלית הלכה למשה מסיני. קסה) מעלין בקודש
 ואין מורדין הלכה למשה מסיני. קסו) סנהדרין בחלקו דיהודה
 ושכינה בחלקו דבנימין הלכה למשה מסיני. קסז) מיקני קני

קנט) סוטה מ"ג ע"ב והכ"מ בה' כלאים פ"ו ה' ד' כתב שזה הלמ"מ
 בכלל שיעורין וע' שם רש"י. קס) רמ"בם ה' עבי"הכ פ"א ה"ג. קסא)
 רמ"בם ה' פ"א פ"ב ה"ב דבר זה קבלה ממשה רבינו. קסב) שבת צ"ב
 ב'. קסג) מגילה ג' א' משמע בהדיא שדבר זה היה ליהשוע קבלה
 ממשה ועי' היטוב בסנהדרין מ"ד א' ברש"י דדומה כמשתחווה לשעירים
 ועי' היטוב בספרי ש"ות שבט מנשה סימן ע"ו. קסד) רמ"בם ועי' שם
 בדיני ס"ת שנקרע. קסה) ברכות כ"ח א' גמירי ובמנחות צ"ט א' אסמכא
 אקרא. קסו) זבחים נ"ד ב' ועי' ב"ב ג' ב' גמירי אי כולה בבנין אי
 כולה בפרוכת אפשר שגמירי זה קבלה ממשה רבינו. קסז) ב"מ ע"א א'
 אינו קונה ודיני כישראל אבל קונה ודינו כנכרי והא דילפינן בקידושין י"ז
 ב' וחשב עם קונהו ולא עם יורשי קונהו אינא אלא אסמכתא ואינו דומה

דלא מיקני לא קני הלכה למשה מסיני. קסח) אין נזירות פחותה משרשים יום הלכה למשה מסיני. קסט) נזיר היה מהלך בדרך ופגע במת שאין שם מי שיקברנו הרי זה מטמא לו וקוברו הלכה למשה מסיני. קע) שבעת ימי אבלות ושבעת ימי המשתה הלכה למשה מסיני. קעא) קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית הלכה למשה מסיני. קעב) ציוה לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטווה בני נח הלכה למשה מסיני. קעג) המדות והמוסרים המפורשים באבות

לעבדו ולא את הבן ואת הבת יע"ש עי' רש"י תולדת כ"ו ה' ותורתו להביא תורה שבעל פה הלכה למשה מסיני. קסח) נזיר ה' א' ורמ"בם בפירש המשנה סמך לזה על דרך סימן קדוש יהיה יהיה בגמטריא תלתין הוי ובהלכות נזירות פ"ג ה"ב כתב הלכה מפי הקבלה. קסט) נזיר מ"ג ב' והרמ"בם בהלכות נזירות פ' ז' ה"יב דברי קבלה הן. ועי' רמ"בם ה' ממרים פ"א ה"ג וז"ל וכל דבר שתמצא בו מחלוקת בידוע שאינו קבלה ממש רבינו ע"כ. קע) רמ"בם ה' אבל פ"א ה"א. קעא) רמ"בם ה' תפלה פ"יב ה"א משה רבינו תיקן להם לישראל כדי שלא ישהו ג' ימים בלא שמיעת תורה וכן משה תיקן שבעת ימי אבלות ושבעת ימי המשתה ומשום שהוא מתיקן משה לכך כתבתי בחשבוני מהלמ"מ. קעב) רמ"בם ה"מ פ"ח ה"י צוה משה רבינו מפי הגבורה. קעג) כמו שבן י"ג למצות הלמ"מ כן המדות והמוסרים לא בדו חכמי המשנה מלבם אלא אף אלו נאמרו בסיני וכן פירש הרב שם בריש מס' אבות. והנה בשיעור י"ג למצות יש לי לחקור אם נכנס תחת הכלל ששיעורין לא נאמרה לבן נח ובן

הלכה למשה מסני. קעד) השמות הנוספים על שמות השבטים
 הכתובים בחשן הלכה למשה מסיני. קעה) נוסח ברכת הזן
 הלכה למשה מסיני. קעו) אין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק
 ולקרב אלא לעשות בעולם שלום הלכה למשה מסיני. אשריך
 ואשרי חבלך שנכנסת באליהו הנביא ויצאת באליהו הנביא.

נח חייב בו' מצות שלו אפילו כשהוא קטן ונ"מ בזה הרבה, הנה הטעם
 שקטן פטור מן המצות הוא משום דלאו בר דעת הוא כדמבואר בהדיא
 בחגיגה ב' ב' וגם הטעם שהוא לאו בר כוונה הוא ומצות צריכין כוונה
 א"כ לדעת הרמ"בם בה' מלכים שבן נח בו' מצות צריך כוונה שצויה
 הקב"ה ולא מצד שכלו א"כ אפשר לומר שבן נח קטן פטור מו' מצות וכן
 חרש ושוטה ושיעור י"ג למצות נאמרה לכל העולם בין לישראל לכל
 המצות בין לבן נח לו' מצות שאז הוא בר דעת ובא לכלל עונשין ובפרט
 שסמכו על הפסוק שנאמר בבני יעקב שאז היו כולן בני נח, קעד) כגון
 אברהם יצחק יעקב ושבטי יה והטעם כדי שיהיו כל האותיות מצויות שם
 והת"י בשבת בכללו בגדי קודש הוכח שהלמ"מ דאל"כ עוברין על כל
 תוסף כמו במזוזה דהכתוב במזוזה טפי ממה שצותה התורה בטל מצות
 מזוזה רמ"בם פ"ה מתפילין ה"ד, קעה) ברכות מ"ח ב' משה תקן לישראל
 ברכת הזן בשעה שירד להם מן ולפי שהוא מתקן משה לכן כתבתי
 בחשבוני עם הלמ"מ, קעו) עדיות פ"ז משנה ז' ומה שמרגלא בפומייה
 דרבנן מונח עד שיבא אליהו ומה שאמרו פרשה זו אליהו עתיד לדורשה
 מנחות מ"ה א', וביבמות ל"ה ב' ועוד שם ק"ב א' אם יבא אליהו וכו'
 וכל תיקו, בלי ספק סמכו על ההלכה הזאת.

אגרת עלי הישמעאלי *

הן עבדי אתמוך בו לעד	יום הבראך אמר האל
ובצוף מליו לבות אסעד	בדבר פיהו אחבוש כל ציר
בו לרמה (**)	וצרי גלעד ופרי עדן
לב יהיה נועד	כל איש נחל חלקו ולמ
כיר נתתי את הגלעד	

אמר (***) יהודה בן חריוזי זאת אגרת החסידים אשר חיבר הפילוסוף אריסטוטולי והעתיק אותה מלשון יון ללשון ערב חכם מחכמי הישמעאליים נקרא שמו עלי וכלל עמה אגרת מוסרו וזאת תחילת איגרת עלי הנזכר.

אמר עלי דע כי ההצלחה עיקר כל ענייני האדם ונחלקת לשלשה חלקים. חלק חמורות הנפש כגון החכמה והמוסר והמידות הטובות. וחלק חמורות הגוף כגון היופי והבריאות והשלוחה התמידית והאיברים השלמים והחמורות שהם מקרה כגון מדות האב כי הם מקרה לבן וטוב המול בהשיג אדם רצונו ומצוא שאילותיו וכל חפציו אשר מחוץ לגוף כגון רוב האוהבים והעוזרים והשם הטוב ורוב העושר והכבוד והממשלה וכאשר חקרו חכמי המדע על מבחר ענייני העולם מצאו בעיון השכל כי ההצלחה הגמורה היא להיות האדם שלם בענייניו אשר נברא למענו כגון ידיעת האמת ועשות הטוב. ופירוש

(*) נעתק מכ"י בריטיש מוזעאום בלונדון. (***) צ"ל למרה. (***) בכ"י לייפציג התחלת הספר כך היא, אמר יהודה בר שלמה ז"ל בן חריוזי שאל ממני החכם המשכיל האה הנאמן ר' עזרא בן החכם ר' יהודה בר נתנאל להעתיק לו אגרת המוסר הכללי אשר חיבר הפילוסוף הגדול אריסטו.

ידיעת האמת כשתצא מחשבת הלב נכונה כפי החפץ המבוקש לא פחות ולא יותר ופירוש עשות הטוב להיות כל פעולות האדם ונפעלותיו על פי שיחייבו מדות השכל. ובעבור כי לפעמים יחשב האדם כי מצא האמת והיא רחוקה ממנו נצרך השכל למלאכה אשר בה יכיר האמת מן הכזב ויבחן בה בין טוב לרע במעשיו וישכיל בה בין הצדק והשוא בדיעות אשר יאמין בהם. והחכמים הגידו כי זאת המלאכה היא מלאכה ההגיון והחכם אריסטוטולים הודיע כי ההצלחה הגמורה נחלקת לשלשה חלקים. החלק הראשון לדעת סודות השמים והארץ וכל עניניהם וכי יש להם סיבה ראשונה והוא הבורא עושה הכל ומנהיגו יתברך שמו וכי כח שמירתו* פושטת והולכת בהם והוא עצמו תכלית החפץ המבוקש מהם. ונחלקו אלה החכמות גם כן לשלשת חלקים. חלק לימודי וחלק טבעי וחלק אלהי. והחלק השני מן השלשה הראשונים הוא להכיר ולהתבונן האדם ענייניו ועסקיו ואי זה מהם הטוב ונחלק גם כן לשלשה חלקים. חלק תיקון המידות והטבעים. וחלק תיקון צרכי המדינה. והחלק השלישי מן השלשה הראשונים ללמד דברים ולעשות מעשים מיפים החכמה כגון למלאות חק האמונה ולהרגיל הנפש במידות טובות ולהרבות מסגולות החבירים וההון והכבוד והממשלה והשם הטוב. אמר עלי דע כי החכם אריסטאליס חיבר אגרת על דרך מליצה וכלל בה עניינים אשר אם יתנהג בהם אדם בכל עסק מעסקי ההצלחה העיקרית הנקראת פילוסופיה או המקרית הנקראת טוב המזל יגיע לתכלית

* בכ"י לייפציג השגחתו.

אגרת עלי הישמעאלי

רצונו בשניהם ואני יועץ לכל מי יקרא אותה *) לעשות כאשר עשיתי כי שמתני לי לחק לקרוא אותה פעם אחת בכל שבוע ואשיב **) אל לבי כל עיניינה (ענייניה) ועל פיה אצא ואבוא והייתי מגיע בה לחפצי בעבודת האל ובכל עסקי. אמר ***)

אריסטאליס אחרי תהלת האל צריך לכל משכיל להתבונן במדות הטובות והרעות אשר בבני אדם ולשום לבו אליהם ולהתבונן תועלתם ונזק פעולתם ויבחר לנפשו מהם המידות המעילות בראותו מה שיועיל לזולתו וירחיק המזיקות בחוקרו על אשר יזיק לזולתו. ויושיב העניינים איש על כנו וכל מין ומין במינו וישים בין מיניהם גבולים מבדילים בין כל מין ומין. אחר כן יכין לנפשו כלי המוסר לייסר אותה תמיד ולהשלים חסרון מה שהוא יודע מן הדברים הצריכים למעשה כמעשה והדברים הצריכים ללמד בלימוד והמוסר אשר ייסר בו נפשו יהיה בעיתים משתנים לא קבועים ולא מזומנים בעבור כי יש בכל רגע מהרגעים ובכל יום מימות העולם ובכל עסק אשר תתעסק בו הנפש מעסקי האמת והשוא והשמחה והיגון והמנוחה והיגיעה מקומות ראויים ליסר אדם בהם נפשו ולישר כל אשר עותה כדי שלא יהיה יתרון עליו למעלה משאר המעלות הגבוהות ממנו או השפלות ממנו במדה אשר הוא משתתף עמהם כי כל אדם אשר לו יתרון על אנשי מעלה מן המעלות ימשכהו יתרונו עליהם לרחוק מהם ולהדמות לאנשי המעלה אשר עליו ומדרוש המנוחה במנוחה תמעט המנוחה ותרבה היגיעה ובשכחת המוסר נזק והנזק הוא היגיעה המביאה לחסרון כל

(* שיקרא אותה האגרת. **) ולהשים. (***) וזאת התחלת האגרת.

טוב על כן צריך לאדם לייסר נפשו תמיד ולהזהיר אותה בכל עת ואל ימנעו קשיה ומריה מהתמיד מוסרה כי ברוב אשר יאלצה ובאהבתה המנוחה תשוב לבקש המנוחה מיגיעת מוסרו במעט יגיעה ותלמוד מקצת המידות אשר יורנה ולא נכון לכל משביל בעבור אשר יחסר לנפשו ואע"פ שהוא רב להניח זה המעט כי זה הוא סוד הרגילות, ובעת התעורר הנפש למוסרך ותתחיל להכנע מעט לרצונך יהיה תחילת מה שתרגיל אותה בו למלאות חק תורתה ולהודיע הנפש נועם גמולה וחלקה על יושר מעשיה ולייסר אותה להכימר* מן החנופה ומלהראות ענוה ותחתיה גאווה ובגלוי חסידות ובסתר אכזריות ופקוד החבירים בשומרך ברית אחותם כי הם לך למסעד וכל העוזב נעזב והרבה לך רעים נאמנים כי רבם עזר לעתות בצרה ויוציאו שמך הטוב בין אנשי דורך. ויסרנה למלאות חק האוהבים השוחקים אליך ובלבם ארבם המראים אליך נפשם כאוהבים והם אויבים, ועל כן התנדב להם בקצת אהבתך או לתוחלתך אולי תשוב שנאתם אהבה או להשמר מלשון עריץ מהם פן הגיע לאוזן מושל רשע, וכן יסרינה לפקוד אוהבי האוהבים יורה על האהבה השלימה. ויסרנה למלאות חק האוהבים בבוא אליהם מאורעות. האחת מהם בשעת המות בשומרך בריתם קורעם או בשעת החולי לבקר אותו תמיד או בשעת חסרונם לעזר ביד ובפה ובלב ובנפש והוקר נפשך פן תתגאה עליהם בחסד אשר תגמלם. וקצוף עליה אם תתרפה בענייניהם. ופקוד המלכים במהלל ובשמרך

* להשמור.

אגרת עלי הישמעאלי

מצוותם והכנעך להם כי כל רצונם מעצמם להתגדל ולהתהלל ומבני אדם להכנע אליהם ופקוד נאמניך להמתיק סוד עמהם בסתר כי חלקם עמך ותועלתך מהם הוא בסתר ובעת אשר תתייחד עמם ופקוד החבירים בתום לבב וביושר למען תודע אליהם כאשר נודעו אליך מן המידות הטובות. ופקוד שאר ריעך בכבודך אותם כי ישביתו ממך מדות הכילות ויורוך נתיב האחוה והנכוחה ופקוד סגולת הנכבדים בענוה. ופקוד קרוביך הדלים בחמלתך עליהם והגדולים בלמדך אותם מידות טובות כי חמלתך על דליהם ינחילך כבוד מהם ולימודך לגדוליהם ינחילך תועלת מהם. ופקוד מלאכתך בעסקי יושר להזהר מן ההונאות ופקוד אויביך בהשיב גמולם להם אחרי אשר תשמור מהם. ופקוד המתנבלים לך בהפר מחשבתם והמתנצלים במחילה. והפתאים בעבור על פשעם. ובעלי קלות ביישוב הדעת. והמחרפים בהעלים עיניך מהם והמקנאים בהגידי לך קנאתם והשתומם בחלק לשונך. והקורצים בהשמרך מהם. וכל דבר ספק הרחיקהו אבל דבר גלוי וברור אל תאחר מעשותו ופקוד הספיקות ברוב החקירה והמבחן והזהר במקום הסכנות וסבול בסבר פנים יפות פגעי הימים. וכבוש יצרך בעת הכעס והאריך אפך בעת חרונוך ופקוד השכן בעזור אותו. והזהר בגמילות חסד והריע הנאמן בסורך אל משמעתו והמבקר אותך בדבר שלום ופקוד המלכים בהסתר סודם ולהשבח פעולתם. וחשוב בלבך בין הטובים מחביריך והרעים וראה לאי זה מהם אתה נוטה כי אם תמשוך לכת הטובים תוסיף בעין הרעים קנאה ואיבה. ואם תמשוך לכת הרעים

תוסיף בעין הטובים בוו ושפלות ועל כן היה קרוב לכל אחד מהם והנחל אהבת שניהם. וזה סוף דברי. אלה דברי הברית אשר כרת אריסטאליס אל כל חכמי לב וכלל בהם העניינים אשר אם יתנהג בהם אדם בכל עסק מעסקיו ועל פיהם ישים כל ענייניו ולא יוסף עליהם ולא יגרע מהם יגיע לתכלית חפצו.

אמר עלי הישמעאלי ואחרי זאת אני אומר כי המלאכות נחלקות לשני חלקים חלק מלאכת מחשבת כגון חכמת הפילוספייה וגבוליה וההגיון וגבוליו וחלק מלאכת מעשה. ומלאכת המעשה נחלקת למלאכות מסחריות ולמלאכות טבעיות והמלאכות הטבעיות הם שלש. הראשונה עבודת האדמה להוציא ממנה המחיה והמזון מאכילה ושתייה והשנית מלאכת המרעה כי ממנה תבוא תועלת המקנה והבקר והצאן. והשלישית מלאכת הציד. ובכל אחת מאילו השלש נכללו מלאכות פרטיות רבות כגון מלאכת הציד אשר נכלל בה ציד חית השדה וציפור שמים ודגי הים וגם שרי המלחמה נכללים במלאכת הציד כי כוונת כל אחד מאנשיה להתגבר ולכבוש בעלי חיים. וכן עבודת אדמה והמרעה קרובים זה אל זה כי המרעה היא עבודת הבהמות והעבודה גם היא מרעה. ונכלל בעבודת האדמה והמרעה מלאכות רבות כגון מלאכת הרפואות והדומה לה. אך המלאכות המסחריות נחלקות לשני חלקים מלאכת סחורה ומלאכת שכירות. והסחורה היא מקח ומתן כגון למכור ולקנות. והשכירות יהיה עם הפועל במחיר קצוב להעריך בו כמה ישווה הפועל ההוא או להעריך מידת זמן הפועל המעט

הוא אם רב. וכל אחת מאילו המלאכות או תהיה יקרה וטובה מחבירתה או תהיה גרועה ושפלה ממנה כגון מלאכת שרי צבאות וחכמת הרפואות שהם מלאכות נכבדות וכגון מלאכת המסחר ועסק היד ועבודת האדמה והמרעה שהם למטה מן האחרות אע"פ שיש יתרון לזאת על זאת. והחכמים הגידו כי ראוי לכל אדם ברצותו ללמד מלאכה לבקש המלאכה הראויה לו ואותה ילמד ובה ידבק. ויוכל לבחון המלאכה הראויה לו משני פנים או ממשפטי הכוכבים ומזל האדם ומולדו או במבחן המעשים רצוני לומר להרגיל האדם בנערותו במלאכות רבות משתנות זו מזו ובמלאכה אשר יהיה זריו ומשכיל וחושק ישקוד עליה וידבק בה ויניח האחרות וצריך להיות לו אומן בקי וחכם במלאכה ההיא. ועל כן הוא ראוי לכבד כל מי שהוא בקי וחכם במלאכתו יותר ממי שאינו בקי בה ואע"פ שיהיה לו יחס נכבד כי בדבר הזה ירבו המלאכות ויפרו הברכות ויצליחו משרי המדינות בעסקיהם בעזרת האל.

אמר עלי וראוי למשכיל בתחילת כל ענייניו ללמד המעשים המועילים ונחלקים לשני חלקים חלק ילמדהו על פי התורה והדת. וחלק ילמדהו מדרך השכל ואשר יהיה על פי התורה נמצא כתוב בספר תורת כל עם ועם ואשר הוא מדרך השכל אילו הם. המוסר והחכמה והמדות הטובות ודרך ארץ ולקנות אהבת בני אדם ולשקוד על מעשי היושר. זה הכלל שיהיה האדם משכיל וישר בכל ענין מענייני פעליו וחכמי המליצות חיברו על זה הענין משלים נמרצים כגון פיתאגורש הפילוסוף האומר במשליו הקור בטרם תעשה פן יבוזו לך

בעת המעשה ואמר מה שאינו ראוי לך לעשות אל תעלהו על לבבך. ואמר מבחר עדי האמונה מה שתייפה בו נפשך ממעשה השכל והחכמה. ואמר הקניינים מקורות היגונים ואם תרצה שלא תדאג אל תקנה דבר אשר תדאג עליו אם יאבד לך. ואמר אל יהיה זריזותך לצבור עושר מזריזותך לשמור אשר יש לך. ואמר בקש בעודך חי החכמה והעושר וכשרון המעשים כי החכמים יכבדוך לחכמתך ועמי הארץ לעשרך. ואילו ואילו למעשיך. ואמר הזמנים שלשה. זמן חולף אשר לא תוכל להשיבו וזמן עתיד אשר לא תדע אם הגיע אליו וזמן עומד אם לא תעשה בו טובה תאבד מבין ידיך. ואמר האריך שלום גופך בהרחק העצלה מעסקיך ורוב האכילה והשתייה ואמר אין דבר רע ומר כמי שידע הטוב ולא יעשנו אמר עלי בעבור היות כל אדם צריך ללמד המלאכה הראויה לו כמו שזכרנו למעלה והיה כל חשקי ותאותי בעבודת הבורא וייחוד מלכותו וכל כוונתי להיות מעושי רצונו ולהתעדן במעשה היושר ולהתבונן בנפלאות השמים והארץ וכל אשר בס והיתה מלאכת הרפואה קרובה במעלתה למלאכה הפילוספיה כי כל חכמת שניהם צדק ומישור והיה רצוני להיות* נפשי בכבוד ומעלה יקרה על כן הוחלתי ללמד חכמת** בהגיעי ט"ו משנות חיי והייתי שוכן בצוען מצרים*** בשנה העשירית

(* להחיות. **) ללמוד חכמות הרפואות. (***) הנקרא אלקהרה ועמד תחת ממשלת הסולטאן מקומו של הרמ"בם ובפרקי משה מאמר כ"ד אמר משה מכל ספרי הרפואה הנמצאים אצלינו כתוב מאמר עלי וכו'

אגרת עלי הישמעאלי

ללידתי*) ולא היה לי מי יעירני ויעורני על הלימוד כי אבי
 ואמי עזבוני רך ויחיד ועל כן יגיעתי יגיעה רבה לקצר ידי
 מהשיג חפצי אבל היתה יגיעתי עריבה לחכי מנופת צופים
 בעבור אהבת החכמה והייתי מהר לשמוע ולקבל כל מה
 שלמדתי ולא שקטתי ולא נחתי ללמד יומם ולילה ולהוסיף
 חכמה עד הגיעי לשתים ושלשים שנה אז יצא שמי בחכמת
 הרפואות והשיגה ידי די מחייתי ויותר ומצאתי און לי לקנות
 ספרים ולהוסיף בלימוד עד הגיעי לששים שנה וחכמים הגידו
 כי זאת העת סוף עסקי העולם וראוי למי שהגיע לימים האלה
 להניח נפשו מעסקי העולם ולחשוב לבית עולמו. ועל***)
 השיבותי ידי מעסקי העולם הזה והייתי רופא החולים בלא
 מחיר ונותן להם צרכם וצורך מחלתם מהוני והעשירים הייתי
 מרפא אותם בלא תנאי רק מה שהיו נותנים לי הייתי לוקח
 אם מעט אם הרבה והיה מנהגי (בכל***) בכל יום אחרי
 תפילתי לבקר החולים עד סוף השעה הרביעית למען יהיה
 יגיעה והרגל לגופי ושאר היום אשלימהו לעבודת אלהי וליישר
 ענייני גופי ונפשי כפי מה שתתחייב רפואת הגוף ורפואת
 הנשמה והייתי מתכוין אל הארבע התכלית אשר הם יסוד
 כל המעשים, ואילו הם לעזור הנצרך, ולשמח הדואג ולהתעדרן
 במעשים הטובים ולהכין צרכי ביתי מטרף והוצאה על אנשי
 ועל העניינים והמתקבץ מהוני מלבד זה הייתי צופן שלישיתו
 לזמן הוקנה אם אניע אליה אחרי עוברי שבעים שנה והשאר
 אוציאנו בכל עסקי וצרכי וכשיוזמן לי עסק חדש אשר לא
 (* ללכדה. **) ועל כן. (***) כן הוא בכ"י ומיותר וע"כ הסגרתיה.

ניסיתי ללכת בו הייתי מתור ענייניו עד אניע אל תכונתו
 ואביט מונחו ונשואו ואתבונן בחיוביו ואם יחייב השכל לעשותו
 אעשינו ואם לאו אעבירהו ממחשבתי ואסיר ממנו עיני ולבי
 ואדבק בכל עסקי ממעשי היושר וכמנהג החסידים ואעביר
 כל דאגה מלבי וארחץ בנקיון כפי וגופי ואטיב ריח שמלותיי
 והייתי ממעיט דברי ולא אדבר עד אחקור דברי ולא אחלל
 לשוני בזכרון מום בני אדם ולא בדברי מחלוקת ולא להשבע
 בשם האל הן בשוא הן באמת ולא אתגבר על אדם. והייתי
 מרחיק מנפשי דאגת ההון והתלאה וכבוא עלי מקרה רע
 הייתי מתחנן לבוראי להיותו כפרה לעוני ולכבוש חמתו ממני
 ואקבל הרע כפי מה שיחייב השכל בלי חרדה ולא פחד ולא
 אעמוד נבהל ומשתומם וכל מי שהיה מתעסק עמי היו
 עסקי עמו מיד ליד איני מלוה ואיני לווה*) ואם אשכר איש
 למלאכתי אעשה עמו תנאי בטרם עבודתו ואתן שכרו ביומו
 בהשלימו עבודתו והייתי מסתפק בחלקי ולא אדרוש גדולות ולא
 אבקש תוספת ויתרונות. ואם ישאל ממני להלות לו מהוני מי
 שאתבייש להשיבו ריקם הייתי נותן לו נדבה כפי אשר תשיג
 יכולתי ואשים לחק בכל שבוע לפקוד רפואותיי ולתקנם ובשאר
 השבועה הייתי מתבונן בענייני השמים והארץ וכל אשר במ
 שיר ושבח לבוראם וברצותי לרפא חולה הייתי מתבונן
 בסוד חוליו ואם יהיה נקל רפאיתיהו ואם יהיה ענייניו נעלם
 ממנו אתן לו רפואה אשר אדע כי לא תזיק ואפשר שתועיל

*) וכל מי שירצה ללמוד חכמה אביט בהכרת פניו ופרצוף עיניו ואם
 יבשר ללמוד חכמה אלמדהו ואם אין איעצנו עצה טובה וארחיקהו
 במענה רך. כך הוא בכ"י לייפציג.

אגרת עלי הישמעאלי

עד אשר יודע לי עניין חוליו (*) והייתי פעם בשבוע קורא
איגרת אריסטאליס אשר זכרתי אותה ובסוף השבוע הייתי
מתבונן בה ואם אראה כי חסרתי דבר מתנאיה אבקש מחילה
מאל. קצרתי בה ואם אראה כי השלמתי חוקיה וקיימתי תנאיה
אשמח ואתן תודה לאל על אשר עזרני והוא יעזרני בחסדו
לעשות הטוב והישר בעיניו.

תמה האיגרת ונשלמה.

שבח לבורא עולם בחכמה.

(*) והייתי מרגיל נפשי בכל יום לקרוא ספר תורת אלהי והייתי קורא
ממנו חלק בכל יום עד אשלים הספר ואשוב להתחיל מראשיתו, והייתי
מחבר דברי תחנונים ובקשות להתחנן בהם לבוראי ולא הייתי מתרשל
בתפלתי כל ימי והייתי נזהר במצות תורת המקובלות וגם המושכלות.
כך בכ"י לויפציג.

האגרת הזאת נדפסה כבר זה קרוב לשלש מאות שנה ריווא די טרינטו
ש"כ 8 ואינה נמצא כלל ונשארה באוצר ספרי רד"א, ובאוצר ראשי עיר
לויפציג נמצאת ב"פ בשני כ"י ומשם נעתק ע"י יצחק אייזיק בן יעקב
ונדפס לויפציג תר"ו

נוסח כתובה. *

בשעה מעולה. ועונה מהוללה. ויד ושם ותהלה. ומלוי כל
שאלה. ודיצה וצהלה : וכן וחסד וחמלה : לחתן ולכלה ולכל
הקהלה הנקהלה : זרע ישראל הסגולה : ישישו וישמחו ויבנו
ויצליחו : מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מ"ה בית והון נחלת
אבות ומ"ה אשה משכלת

בכך בשבת דהוא כך וכך יומין לירח פלוני שנת
כך וכך לשטרי במאתא פלוני ועל בירא או עינא או נהרא
או בריכתא**) דמייא מותבה ביומא דנן בזכות אברהם***)
אבונא איך פלוני בן פלוני חתנא אמר לה לפלונית בת פלוני
כלתא בתולתא הוי לי לאנתו כדת משה וישראל ואנא במימרא
דשמיא אפלח ואייקר ואסובר ואזון ואפרנים ואכסי יתיכי
כהלכת גוברין יהודאין דפלחין ומייקרין ומסוברין וזנין ומפרנסין
ומכסין ית נשיהון בקשוט ויהבנא ליכי מוהרי בתולתיכי כסף
זווי מאתן דאינון מזווי כספא טבא עסרין זוין וחמשה זווי
דחאזו ליכי ומזוניכי וכסותיכי וסופקיכי ומיעל עליכי כאורח
כל ארעא וצביאת כלתא דא והות ליה לאנתו ודא נדוניא
דהנעילת ליה מאיה קפלה פצה הכל נתקבל חתן זה ובא
לידו ונעשה ברשותו וזקף הכל על עצמו במלוה ורשו ודי

* מצאתי במחזור ישן ספרדי כ"י בדיטיש מוועאזם בלונדן. **) עי,

רש"י וארה ז' י"ט. (***) עי' רש"י חיי שרה כ"ד כ"ג.

יהב לה בעלה חתנא דנן במתנתא קמיתא מאיה קפלה פצה
 ודרתא במדור יהודאי במפקנה ומעלנה וכל צורכה דחאו לה
 מארעית תהומא ועד רום רקיעא ורצה והוסיף לה תוספת
 בסוף מוהרה מאיה, קפלה פצה אלכל מן הדה אלקפאל
 אלפצה אלמדכורה פוק אלד יצח פי כל עשר קפאל מנהא
 תלאתת קפאל אלא רבע קפלה פצה שייבה לאלצה בוזין
 אלצאבה אלצנעאני אלמעדוף לאלפצה כי מדינת צנעא פי
 סוק אלצוונה וכך אמר לנא חתנא דנן אחריות כתובה דא
 כולה עיקר ונדוניה ומתנתא קמיתא ודרתא ותוספתא עם כל
 שאר תנאיי כתובה קבילית עלאי ועל ירתאי בתראי ועל כל
 שפר ארג נכסון וקניינין דאית לי תחות כל שמייא דקניתי
 ודעתיד אנא למקני מקרקעי ומטלטלי מטלטלי אגב קרקעי
 כולהון יהון אחראין וערבאין לכתובה דא כולה עיקר ונדוניה
 ומתנתא קמיתא ודרתא ותוספתא לאתפרעא מנהון בחיאי
 ובתר מות ואפלו מגלימא דאכתפאי וקנינו מן חתנא פלוני
 ד"א דנן לכלתא פלוניתא דא על כל מאי דכתיב ומפרש לעיל
 קנין שלם חמור גמור מעכשו בכלי הכשר לקנות בו בביטול
 כל מודעי ותנאיי עד סופהון ושטר כתובה דא לא כאסמכתא
 ולא כשופסי דשטרי אלא כחומר כל שטרי כתובות הנוהגות
 בישראל וכהוגן וכתיקון רבותינו ז"ל והכל קיים והעדים
 חותמין למטה פלוני בן פלוני פלוני בן פלוני והכדא יכתוב
 כתובת גרושה וכתובת אלמנה אלא אן יכתוב מקאם כלתא
 בתולתא כלתא גרושתא או ארמלתא וגו' ויהבנא ליכי מוהריכי
 כסף זוזי מאה דאינון מזוזי כספא טבא תריסר זוזי ופלג זוזתי

וגו' ודא נדוניא דהנעילת ליהו ומשלים הנוסח כשאר הטופס
לא פחות ולא יותר.

גט מיאון.

בכך בשבת כך וכך לירח פלוני שנת כך וכך למניאנא
די רגילנא לממני ביה במקום פלוני מיאנה פלונית בת פלוני
בפנינו ואמרה שאמי או אחי הטעוני והשיאוני או קדשוני
ואני קטנה לפלוני בן פלוני והשתא גליתי דעתי קדמיכון דלא
צבינא ביה ולא קיימנא עמיה ובדקנו לפלונית דא ואתברר
לנא דעדיין קטנה היא וכתבנא וחתמנא על שטרא דנן ויהבנא
לה לזכו ולראייה בעלמא והכל בריר ושריר וקיים. ומבת עשר
עד בת י"ב שנה ממאנת ואפילו סכלה ביותר ומבת י"ב שנה
ויום אחד אם נבעלה הרי היא אשת איש גמורה ואם לא
נבעלה אינה צריכה גט מספק עד שתעשה נערה ואם נבעלה
מבת י"ב שנה ונבדקה ולא נמצאו בה סימנין צריכה גט מספק (*)

(*) ועי' בכל זה בספר שטרות לר"י ברצלוני.

